

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofické fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michal Vavrda

**Vztah Československé strany národně
demokratické k zahraničně-politické orientaci Hradu**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Ve Šternberku dne 22. 4. 2012

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce panu Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi Ph.D. za jeho cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	5
1. Historie a charakteristika politického fenoménu Hrad	11
1.1. Pro-hradní tábor	13
1.1.1 Politické strany	13
1.1.2 Ostatní přívrženci Hradu	14
2. Historie a charakteristika Československé strany národně demokratické ..	15
2.1 Historie Národní demokracie	15
2.2 Charakteristika strany	17
2.3 Názorové proudy v Československé národní demokracii	19
2.4 Národní demokracie – politický protějšek Hradu	21
3. Vztah Československé národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu	23
3.1 Rusko	25
3.1.2 Rozdílné postoje vůči Sovětskému svazu	31
3.2 Francie	36
3.3 Společnost Národů	38
3.4. Malá dohoda	40
Závěr	45
Seznam použitých pramenů a literatury	49
Prameny	49
Literatura	50
Abstrakt	52
Abstract	53

Úvod

První Československá republika vznikla slavnostním prohlášením 28. října 1918 jako nástupnický stát Rakousko-uherské monarchie. Její poloha ve středu Evropy a v nebezpečném prostoru mezi dvěma velmocemi Německem a Ruskem nedávala novému státu zrovna nejlepší vyhlídky z hlediska jeho zabezpečení. Navíc byla jedním z nástupnických států rozpadlé Habsburské monarchie, což značilo budoucí územní spory s jinými nástupnickými státy monarchie, především Maďarskem. Tyto faktory hrály významnou roli při formování zahraničně-politické orientace našeho státu. Z předchozího vyplývá, že meziválečná zahraniční politika Československa se soustředila zejména na jeden největší úkol – zajištění bezpečnosti státu.

Každé politické uskupení mělo svoji strategii, jak za této situace postupovat v zahraničních otázkách. Ve své práci se soustředím výhradně na zkoumání vztahu, který měla Československá národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu. Zahraniční politiku československého státu určoval především Hrad.¹ Z tohoto důvodu lze považovat oficiální československou zahraniční politiku, za zahraniční politiku Hradu. Cílem práce je analyzovat vztah, který měla Národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu a nalézt odpovědi na následující výzkumné otázky. Z důvodu velkého rozsahu tématu práce se soustředím pouze na čtyři hlavní subjekty zájmu hradní zahraniční politiky – Francii, Malou dohodu, Společnost národů a Rusko resp. Sovětský svaz. Hlavní výzkumná otázka zní: *Proč se zahraničně-politická orientace Národní demokracie nemohla v praxi stát alternativou k zahraničně-politické orientaci Hradu?* Na hlavní výzkumnou otázku navazují tyto pomocné výzkumné otázky: *Proč Národní demokracie nesouhlasila se zahraničně-politickým postojem Hradu vůči Rusku resp. Sovětskému svazu? Proč Národní demokracie odmítala zahraničně-politickou orientaci Hradu na Francii? Jakou alternativu Národní demokracie nabízela místo Společnosti národů? Jaký vztah měla Národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu na Malou dohodu?* Časově je práce vymezena na období od roku 1918, kdy vznikla Československá strana národně demokratická do roku 1934,

¹ KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard: *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Praha 1995, s. 10.

kdy tato strana formálně zaniká. Z důvodu historizující povahy tématu byla práce napsána jako ateoretická případová studie.

V první části práce se snažím o charakteristiku politického fenoménu „Hrad“. Vysvětlit co, a kdo to byl Hrad, považuji za velmi důležité, protože pojem Hrad lze chápat nesprávně např. jen jako osobu prezidenta. V této části se tedy snažím o komplexnější vysvětlení pojmu Hrad. Jednou z velkých štěpných linií, které rozdělovaly soudobou společnost, bylo utvoření dvou politických bloků: hradního a proti-hradního. Představitelé hradního tábora byli prezident republiky T. G. Masaryk a ministr zahraničí Edvard Beneš. Na tyto dvě hlavní postavy se v rámci struktury Hradu vázali další spolupracovníci, organizace či části nebo dokonce celé politické strany, které rozebírám v závěrečné části kapitoly.

V druhé kapitole se věnuji historii a charakteristice Československé strany národně demokratické, která byla hlavní představitelkou proti-hradního tábora. Tato kapitola stručně popisuje historii strany od jejího vzniku až po její zánik. Dále má tato kapitola pojednávat o ideologii strany a různých názorech a postojích, které strana zastávala. Současně má tato část práce čtenáři přiblížit profil strany a to jak jejího nejvýznamnější „*kramářovského*“ proudu, tak i ostatních menších stranických frakcí. V poslední části jsou shrnuty nejdůležitější rozpory, které existovaly mezi Hradem a Národní demokracií.

V třetí a poslední kapitole se věnuji vztahu, který měla Československá národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu. Zahraniční politiku První československé republiky ovládal po celou dobu její existence Hrad. Dvě nejvyšší reprezentativní funkce státu obsadili představitelé tohoto politického uskupení. Prezidentem byl T. G. Masaryk a ministrem zahraničí Edvard Beneš. Názory na velkou většinu zahraničně-politických otázek měly oba v podstatě totožné.

Edvard Beneš se stal hlavním architektem Československé zahraniční politiky. Po první světové válce bylo Československo počítáno mezi vítězné státy bojující na straně Dohody. Bylo tedy logické, že se Beneš bude ve své zahraničně politické koncepci orientovat především na Západ. Obrátil se na všechny západní velmoci s prosbou o užší spolupráci. Ze západních velmocí

se na tuto nabídku tvářila pozitivně pouze Francie. Proto se Beneš rozhodl orientovat ČSR zejména na tuto zemi. Orientovat se pouze na jednu zemi by s ohledem na mezinárodní situaci a polohu Československa ve středu Evropy bylo poměrně nebezpečné. Z tohoto důvodu se snažil zabezpečit stát i prostřednictvím jiných spojení. K tomuto účelu využil Rumunsko a Jugoslávii, které měly s Československem společné zájmy zejména vůči revizionistické politice Maďarska. Dále se Hrad v průběhu třicátých let, pokoušel o sblížení ČSR se Sovětským svazem, což bylo způsobeno zejména nástupem Hitlera k moci v sousedním Německu. Velkou pozornost si u hradních představitelů vysloužila Společnost národů, která podle nich měla být garantem míru v Evropě a zabezpečit Československo před vnějším nebezpečím.

Československá národní demokracie byla v zahraničních otázkách ovlivněna především svým předsedou Karlem Kramářem. Byl to především on, kdo udával tón v zahraniční politice strany.² Kramářova zahraničně-politická koncepce vycházela z tzv. novoslovanství. Zahraniční politika ČSR se dle něj měla orientovat na nebolševické Rusko a myšlenku vzájemnosti slovanských národů. Naopak kritizoval Benešovu zahraničně-politickou orientaci na Západ a především jakoukoliv spolupráci se Sovětským svazem. Největší rozpory mezi Hradem a Národní demokracií byly právě v otázce Ruska resp. SSSR, kdy se názory obou uskupení na tuto zemi diametrálně lišily.

Dále je tato kapitola rozdělená na 4 části, kde srovnávám zahraniční politiku ČSR vůči Rusku, Francii, Společnosti národů a Malé dohodě uskutečňovanou Hradem, s postojem jaký k němu zaujala většina Československé národní demokracie v čele s Karlem Kramářem.

V závěru své práce rekapituluji výsledky a snažím odpovědět na výzkumné otázky, které jsem si položil. Jako první odpovídám na vedlejší výzkumné otázky, které navazují na hlavní výzkumnou otázku, jejíž zodpovězení bylo jedním z cílů práce.

² MRKLAS, Ladislav: *Karel Kramář a národní demokracie*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011, s. 100.

Problematikou První republiky se u nás zabývá poměrně velký počet autorů. Pro lepší orientaci v základních aspektech historie Československé republiky jsem použil oba díly monografie od Zdeňka Kárníka *České země v éře První republiky*³. V oblasti československé zahraniční politiky jsem vycházel především z knihy *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Autoři v publikaci přehledně shrnuli nejdůležitější mezníky v zahraniční politice státu. Autoři této publikace píší velmi čtivým stylem a zároveň se snaží reflektovat jednotlivé události bez zbytečných komentářů a názorů, což čtenáři poskytuje prostor pro vlastní závěry a úsudek.

Doposud bylo téma střetu dvou rozdílných politických koncepcí Hradu a Národní demokracie zpracováno ve více publikacích. Na problém jsem narazil, když jsem hledal konkrétní informace o zahraničně-politické koncepci Národní demokracie. V mnoha publikacích je strana výborně rozebrána komplexně, avšak často se stává, že část o zahraniční politice strany je zpracována velmi povrchně nebo ji autoři úplně vynechali. Dalším problémem, se kterým jsem se setkal v publikacích o Národní demokracii, byl přebytek stále se opakujících informací o postojích Národní demokracie k Rusku a naopak akutní nedostatek informací vztahující se k národně demokratickým postojům vůči jiným státům či organizacím.

V první části práce o politickém uskupení Hrad jsem čerpal ve velké míře z monografie, jednoho z největších odborníků na dějiny První československé republiky, Antonína Klimka *Boj o Hrad*.⁴ Ve svém díle velmi podrobně definuje fenomén Hrad, jak z pohledu svého tak i dalších odborníků. Dalším dílem, ve kterém jsou přehledně popsány struktury Hradu, je monografie od Zdeňka Kárníka *České země v éře První republiky*.⁵

³ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2003. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý: Československo a České země v krizi a v ohrožení. (1930-1935)*. Praha 2002.

⁴ KLIMEK, Antonín: *Boj o hrad I.: Hrad a pětka 1918-1926*. Praha 1996.

⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2003.

V druhé části práce jsem čerpal především z knihy: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*.⁶ Část o národních demokratech napsal Josef Tomeš, který se problematikou dlouhodobě zabývá. Autor zde podrobně rozebírá historii strany, její ideologii i postoje k ostatním politickým subjektům. V neposlední řadě zde zveřejňuje část dosud nevydaných pamětí Vlastimila Klímy a Františka Ježka, kteří byli významnými představiteli strany. Přehledné shrnutí nejdůležitějších informací o Národní demokracii jsem našel ve sborníku *Politické strany*.⁷ Naopak poměrně vyčerpávajícím obsahem o této straně disponuje publikace od Jany Čechurové *Česká politická pravice*⁸, ve které se autorka velmi dopodrobna zabývá touto problematikou. Nevýhodou této monografie může být její nepřehlednost a dle mého názoru se v ní čtenářům špatně vyhledávají informace.

V poslední části práce jsem mnoho informací k tématu našel ve sborníku *Karel Kramář 150 let od narození*.⁹ Za nejprínosnější část z této publikace byl pro mou práci text *Kramářovy názory na zahraniční politiku*¹⁰ od Jindřicha Dejmk, který se dlouhodobě zabývá tématem meziválečné československé zahraniční politiky. Autor zde podrobně rozebírá Kramářovu zahraničně-politickou koncepci a srovnává ji s antagonistickou zahraničně politickou koncepcí Hradu. V textu Zdeňka Sládka *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*¹¹ lze na jednom místě nalézt shrnutí nejdůležitějších postojů a názorů představitelů obou zkoumaných uskupení na Rusko. Velmi detailní informace o Karlu Kramářovi lze nalézt ve sborníku textů *Karel Kramář: život a dílo*.¹² V neposlední řadě jsem z velké části vycházel

⁶ BROKLOVÁ, Eva – PEHR, Michal – TOMEŠ, Josef: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008.

⁷ SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I. díl: Období 1861-1938*. Brno 2005.

⁸ ČECHUROVÁ, Jana: *Česká politická pravice*. Praha 1999.

⁹ LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011.

¹⁰ DEJMEK, Jindřich: *Kramářovy názory na zahraniční politiku*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011.

¹¹ SLÁDEK, Zdeněk: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*. In: BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov – SLÁDEK, Zdeněk (Edd.): *Karel Kramář - Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha 2003, s. 55-73.

¹² BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (edd.): *Karel Kramář (1860-1937) Život a dílo*. Praha 2009.

z děl představitele zahraničně-politické koncepce Národní demokracie Karla Kramáře. Kramářovy názory na zahraniční politiku jsou dle mého názoru nejlépe popsány v díle vydaném dva roky po jeho smrti *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*¹³, jež je v podstatě sborníkem jeho projevů a publikovaných textů.

¹³ *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*. Praha 1939.

1. Historie a charakteristika politického fenoménu Hrad

Velmi rychle po vzniku republiky se kolem Masaryka a Beneše vytvořila klíčová mocenská politická skupina tzv. Hrad. Hrad byl svébytným českým fenoménem. Termín Hrad začali užívat počátkem dvacátých let jeho nepřátelé a měl tedy pejorativní nádech. Sám Masaryk tento termín neměl rád, ale později ho sám začal používat hlavně ve své soukromé korespondenci a hovorech. Pod pojmem Hrad se v tehdejší politickém slovníku rozumělo politické seskupení kolem prezidentova sídla. Hrad byl považován za zvláštní instituci, jehož hlavou a vůdcem byl Tomáš Garrigue Masaryk a výkonným reprezentantem Edvard Beneš, který měl rozhodující vliv na zahraniční politiku Československého státu. Tak jako byl Masaryk nekorunovaným králem československé republiky, byl Beneš nekorunovaným králem československé zahraniční politiky.¹⁴ Ladislav Kunte charakterizoval Hrad takto: „*Hrad nejsou jen osoby, ale idea, v jejímž znamení se dál osvobozenecký boj vedený masarykovským zahraničním odbojem*“, kterou se Hrad snažil vtisknout do základů státu. Hrad nebyl žádnou pevnou organizací, nýbrž volným a měnlivým konglomerátem politiků a jiných vlivných osob z nejrůznějších spekter a sfér činnosti sjednocených okolo prezidenta a sjednocovaných jeho humanitně demokratickým učením a hlavně Masarykovou politickou praxí. Jeho úspěšnou existenci umožňovala trvalá a ojedinělá autorita Masaryka mezi obyvatelstvem.¹⁵

Politiku v rámci Hradu prováděli pouze T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Ti přijímali osoby, které je zpravovali o daném tématu nebo tlumočili své ideje. To jak s těmito informacemi naložili, zůstalo výlučně na nich. Toto platilo obzvlášť u Beneše, který neměl žádného skutečného poradce, ale pouze informátory, kteří pro něj obstarávali všechny možné informace a zprávy o osobách a událostech doma i v zahraničí. V tomto směru měl vždy jednoho nebo více důvěrníků v každé politické straně. On sám pak vše důkladně analyzoval, ale veškerá rozhodnutí přijímal sám. Uznával pouze jednu autoritu

¹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha 2003, s. 411-412.

¹⁵ KLIMEK, Antonín: *Boj o hrad I.: Hrad a pětka 1918-1926*. Praha 1996, s. 163-169.

– Masaryka. Vliv v rámci Hradu měli i pracovníci Kanceláře prezidenta republiky. Jejich vliv se odvíjel od toho, že často tvořili prezidentovi oči a uši a on od nich dostával informace o vnitřním životě státu. Určitý vliv na Masaryka měli také jeho děti Jan, Olga a Alice.¹⁶

Masaryk se přiznal, že volil sociální demokraty dle něj „*nejslušnější stranu*“. Své levicové sklony odvozoval od náboženských názorů, zejména jej ovlivnilo Husitství. S tím souviselo i jeho známé heslo „*Tábor je náš program*“. V Husitech totiž viděl první socialisty. Beneš byl všeobecně vnímán jako ještě větší socialista, než Masaryk. Navrhoval například zestátnění klíčového průmyslu jako hutí nebo dolů nebo vyvlastnění velkostatků. Názory vůdců Hradu ovlivnily i charakter celé skupiny Hrad. Z politických stran k ní pochopitelně měly nejbližší ty socialistické. Tím Hrad získal i podporu československých odborů. Stoupence Hradu však nacházíme i v různých křídlech dalších stran a hnutí a stejně tak i na vysokých postech úřadů a různých institucí.¹⁷

Moc a vliv Hradu se v průběhu času měnil. V první polovině dvacátých let, kdy se dotvářel a stabilizoval stát, odvisela hlavně od vývoje zápasu mezi prezidentem a vůdci politických stran o vymezení sféry vlivu. Potom, v souvislosti se zahraničně-politickými otázkami ji začal ovlivňovat i faktor míry úspěšnosti zabezpečení státu. Ve třicátých letech se v Československu objevuje paradox – priorita zahraniční politiky nad vnitřní, která souvisela s vnějším ohrožením republiky. V této době utichá boj mezi Hradem a politickými předáky stran a nastává jistá patová situace.¹⁸ Masaryk s Benešem měli velký až dominantní vliv na československou politiku, a proto se záhy vytvořily dva politické bloky: pro-hradní a proti-hradní.¹⁹ Masaryk s tímto rozdělením nesouhlasil a tvrdil, že způsob, kterým se bojuje proti němu a tzv. Hradu pouze posiluje komunisty a jiné protistátní živly.²⁰

¹⁶ Tamtéž, s. 169-175.

¹⁷ Tamtéž, s. 170-172.

¹⁸ Tamtéž, s. 174-175.

¹⁹ PECHÁČEK, Jaroslav: *Masaryk – Beneš – Hrad*. Mnichov 1984, s. 18.

²⁰ DYK, Viktor: *Ad usum pana prezidenta republiky*. Praha 1929, s. 14.

1.1. Pro-hradní tábor

1.1.1 Politické strany

Jednou ze stran, která podporovala hradní politiku, byla Československá sociálně-demokratická strana dělnická. Vzájemná podpora se zintenzivnila po sporu o Lidový dům a odtržení levicového komunistického křídla od strany v roce 1921. Hrad například stranu přímo finančně podporoval a strana naopak Masaryka a později Beneše volila při prezidentských volbách. Strana schvalovala Benešův nový zahraničně-politický kurs orientovaný na Sovětský svaz atd.²¹ Byla stranou, na kterou se Hrad mohl spolehnout za jakékoliv politické konstelace a byla tak oporou jeho představ o budování státu. Ze sociálně demokratických politiků měli k Hradu pevný vztah např. Rudolf Bechyně, Antonín Haml, Ivan Déter, Lev Winter a František Soukup.²²

Další pro-hradní stranou byla Československá strana národně socialistická. Strana výrazně podporovala prezidenta Masaryka a Beneš byl dokonce jejím členem. Pro-hradní kurz strany byl definitivně stvrzen v roce 1926, kdy byl ze strany vyloučen Jiří Stříbrný. Ve straně zvítězilo Klofáčovo křídlo, jehož podporovatelem byl také Edvard Beneš.²³ U národních socialistů platilo v podstatě to samé jako u Sociální demokracie, protože většina strany usměrňovala své jednání podle zájmů Hradu.²⁴

Jakousi nově vzniknuvší pro-hradní stranou se měla stát Národní strana práce. Strana vznikla v listopadu 1925 před parlamentními volbami. Bylo to v podstatě moravské levicové křídlo národně demokratické strany vedené J. Stránským. Ve volbách v roce 1925 však neuspěla, a proto se v dalších parlamentních volbách spojila s Československou stranou národně socialistickou, se kterou v roce 1930 splynula.²⁵ Stoupence Hradu nacházíme i

²¹ CABADA, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň 2000, s. 28-29.

²² KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, s. 413.

²³ CABADA, L.: c. d., s. 40-42.

²⁴ KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, s. 413.

²⁵ ČAPKA, František: *Politické strany První republiky*. Brno 1998, s. 12.

v různých křídlech a frakcích dalších stran např. Švehlovo křídlo v Agrární straně nebo část národně demokratických politiků.²⁶

1.1.2 Ostatní přívrženci Hradu

Oporu Hradu poskytovaly pokrokářské a často levicové vlivné organizace jako Československá obec legionářská, svaz učitelů, zčásti tělovýchovný svaz Sokol a četné jiné organizace občas i menšinové. Také protestantské a nekatolické církve Hradu vyjadřovaly podporu a jejichž představitelé byli s Hradem v úzkém styku. S katolickou církví měl Hrad a zejména Masaryk poměrně špatné vztahy. Hrad rovněž ovlivňoval či přímo ovládal podstatnou část tisku. Mezi hradní nakladatelství patřil například Orbis a Melantrich. Mezi jeho noviny kupř. Národní osvobození, České slovo, Prager Tagblatt, Prager Presse, částečně Tribuna, později Lidové noviny, Přítomnost a další. K Hradu se počítalo mnoho Masarykových přátel a spolupracovníků např. Přemysl Šámal, Josef Schieszl, Kamil Krofta atd.²⁷ Bohaté finanční fondy prezidentské kanceláře a ministerstva zahraničí dovolovaly mít vliv i na některé zahraniční časopisy a také formou skryté korupce ovlivňovat politiky a veřejné činitele.²⁸

²⁶ KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první*, s. 413.

²⁷ PEHR, Michal: *Postavení československých prezidentů v ústavním systému a role hradu jako jednoho z mocensko-politických center československého politického vývoje*. In DOUBEK, Vratislav a kol.: *Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918-1948*. Praha 2008, s. 98.

²⁸ KLIMEK, A.: *Boj o hrad I*, s. 172-173.

2. Historie a charakteristika Československé strany národně demokratické

2.1 Historie Národní demokracie

Československá národní demokracie vznikla v únoru 1918, sloučením Národní strany svobodomyslné, České strany státoprávně pokrokové, moravské Lidovo-pokrokové strany a větší části České strany pokrokové (Realistické). Později se ke straně připojila i Národní strana (Staročeši). Po svém vzniku strana nesla název Česká státoprávní demokracie. Ještě před vznikem samostatného státu se strana stala téměř celonárodním nadstranickým reprezentantem. Svůj velký vliv a roli koordinátora si udržela i z důvodu, že většina čelních reprezentantů strany se účastnila odbojového hnutí. Například na činnosti Maffie a Masarykova zahraničního centra se až na výjimky podíleli osobnosti spjaté se státoprávní demokracií.²⁹ Stranickým předsedou se stal Karel Kramář a byl jím až do jejího zániku. Strana sehrála významnou roli při vzniku československého státu a po jeho vzniku rozšířila svou působnost na území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Na valném sjezdu 25. března roku 1919 se strana přejmenovala na Československou národní demokracii.³⁰ Profilovala se jako všennárodní strana, které stavěla české, resp. československé národní zájmy nad zájmy stavovské a skupinové. Československá republika byla v pojetí strany chápána jako národní stát československého politického národa. Jejími členy a voliči bylo mnoho podnikatelů ze sféry obchodu a průmyslu, vysoká buržoazie, státní úředníci i elita z kulturních a vědeckých kruhů. Mezi jejími stoupenci bylo mnoho příslušníků středních vrstev a malá část dělnictva.³¹

Velký vliv měla státoprávní demokracie v Národním výboru a později v Revolučním národním shromáždění, kde obsadila 46 z celkových 256 poslaneckých mandátů. Silné postavení měla strana i ve vládě, protože obsadila posty důležité pro ekonomickou orientaci státu. Premiérem se stal její

²⁹ ČECHUROVÁ, Jana: *Česká politická pravice*. Praha 1999, s. 13.

³⁰ *Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919*. Praha 1919, s. 3.

³¹ BROKLOVÁ, Eva – PEHR, Michal – TOMEŠ, Josef: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha 2008, s. 132.

předseda Karel Kramář, ministrem financí Alois Rašín a ministerstvo obchodu obsadil Adolf Stránský. Národní demokracie hájila zdravé hospodaření, vyrovnaný státní rozpočet, soukromé vlastnictví atd. Tento úkol byl poměrně složitý, protože české obyvatelstvo bylo po válce naladěno velmi levicově a jeho velká část se přikláněla k socialismu.³² Velkým úspěchem Národní demokracie bylo provedení měnové reformy na počátku roku 1919 Aloisem Rašínem, čímž se československá měna stala jednou z nejstabilnějších v celé Evropě. Zasluhou této finanční politiky si republika vysloužila uznání celého světa a celá řada států se řídila jejím vzorem.³³

Po obecních volbách v červnu 1919 strana odešla do opozice. Poté strana střídala opoziční postoj s účastí na vládě (1921-1926, 1928-34). Volební výsledky Národní demokracie se pohybovaly od 4-7%, což pro stranu, která se profilovala jako strana celého národa, nebylo mnoho. Nejlepší volební výsledek získala hned v prvních volbách v roce 1920 – 6,8%. Dále: 1925 – 4,3%, 1929 – 5%, 1935 – 5,7%.³⁴ Ferdinand Peroutka ve svém díle *Budování státu* napsal, že: „*Po každé volební porážce národní demokracie svůj nacionalismus stupňovala: úbytek mandátů a zostření vlasteneckých hesel patřilo k sobě jako příčina a následek*“.³⁵ Ve třicátých letech se čím dál více projevoval nesouhlas strany s devalvační politikou vlády a sbližováním ze SSSR a proto v únoru 1934 z koalice odchází. Vedení strany se stále více sbližovalo s fašizujícími subjekty Stříbrného Národní ligou a Marešovou Národní frontou. Nakonec se s nimi 27. října 1934 spojila do jedné politické strany – Národní sjednocení, čímž formálně přestala existovat.³⁶

Strana měla ve svých řadách mnoho vynikajících osobností První československé republiky. Z politických vůdců ji za mladočechy reprezentovali především Karel Kramář, Alois Rašín a František Sís, Státoprávní pokrokaři Antonín Hajn, Antonín Kalina a Viktor Dyk, Realisté Přemysl Šámal, Jan Herben a František Drtina, lidovo-pokrokaři Adolf Stránský, Jaroslav Stránský,

³² ČECHUROVÁ, J.: c. d., s. 19.

³³ RAŠÍN, Ladislav: *Paměti Dr. Aloise Rašína*. Brno 1994, s. 10.

³⁴ *Výsledky voleb v Československu*. Český statistický úřad, [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf) (24. 2. 2012)

³⁵ PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu I-II. (1918-1919)*. Praha 2003, s. 509.

³⁶ ČAPKA, F.: c. d., s. 4.

Karel Engliš a František Xaver Hodáč, Staročeši Ladislav Novák a Vilém Pospíšil. Členy a přívrženci strany byla také akademická a kulturní elita nového československého státu např.: profesori Bohumil Němec, Jan Kapras, František Mareš, Rudolf Jedlička, spisovatelé Alois Jirásek, Jaroslav Kvapil, Josef Holeček, Karel V. Rais, Ignát Herrmann, Karel Matěj Čapek-Chod, vynálezce František Křižík a mnoho jiných.³⁷ Zástupci strany v Národním shromáždění patřili mezi intelektuální elitu národa. Až na výjimky měli vysokoškolské vzdělání.³⁸

2.2 Charakteristika strany

Československá strana národně demokratická byla v politickém systému První československé republiky poměrně jedinečnou stranou. Byla to ideová nacionalistická celonárodní strana, jejíž tradicionalismus se projevoval jak v jejím programu, tak i v organizační struktuře, stranickém tisku a propagandě. Hlavními tiskovými orgány byli Národní listy a na Moravě Lidové noviny (do r. 1925). Byl v ní soustředěn velký intelektuální potenciál české nacionální pravice, z nichž vzešlo několik ideově různorodých proudů, jež se vzájemně střetávaly.³⁹ V jediném oficiálním programu strany z března 1919 stálo⁴⁰: „*Jsmo stranou národní, stranou všonárodní, stranou demokratickou a pokrokovou.*“ Národní – Strana zastávala rovnost lidí a národů, český stát má být ke všem, kteří vůči němu plní své povinnosti stejně spravedlivý, ať jsou jakékoliv národnosti. Všonárodní – Národní demokracie chtěla zdárnou a zdravou politiku, která jednotně upravuje vztahy všech složek národa. Demokratická – jediná možná forma vlády je demokracie s všeobecným volebním právem, s ústavní vládou a parlamentem. Pokroková – zde strana požadovala především odluku církve od státu.⁴¹ Požadovala široké pravomoci pro prezidenta.⁴² Dále strana výrazně vystupovala proti levici, chránila soukromé vlastnictví a v zahraniční politice se orientovala na vzájemnost

³⁷ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 132-133.

³⁸ ČECHUROVÁ, J.: c. d., s. 20-21.

³⁹ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 134

⁴⁰ PEHR, Michal: *K politickému programu Kramářových národních demokratů*. In: BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (edd.): *Karel Kramář (1860-1937) Život a dílo*. Praha 2009, s. 522.

⁴¹ ČECHUROVÁ, J.: c. d., s. 23.

⁴² BROKLOVÁ, Eva: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha 1992, s. 96.

slovanských národů opřených o Rusko, avšak důrazně odmítala jakékoliv sblížení se SSSR. Spolupráce Slovanstva a ideály slovanství byly nedílnou součástí všech volebních programů národních demokratů.⁴³ Důležitým faktorem bylo, že strana stála téměř v permanentní opozici vůči tzv. hradní politice.⁴⁴ Národní demokracie byla stranou velmi roztržštěnou a nejednotnou, což ještě umocňovalo množství silných osobností v jejích řadách. Strana měla výrazně elitní charakter s ohledem na množství významných členů hospodářského, kulturního a vědeckého života i většiny reprezentantů domácího odboje za První světové války.⁴⁵

Poslanec za Národní demokracii František Ježek ve svých pamětech charakterizoval stranu takto: *„Byla to strana národní, demokratická a liberální. Byla tak liberální, že si tam mohl víceméně každý dělat, co chtěl. Liberální svoboda to dovoľovala. A tak zde vedle levicových „petrolejníků“ z demokratického středu najdete mládež, libující si ve vnějších parádách à la fašisti, ač se s nimi jinak utkávali a svými vnějšími formami jim chtěli pouze odlákat voliče, najdete tam historizující státoprávníky, kteří svou vytrvalou věrností k ideji historického státu českého byli jedinou skupinou v dějinách české politiky, která ač v něm žila – nevzala vůbec na vědomí Rakousko a přirozeně také neuznala nikdy SSSR, byla tam skupina liberálních průmyslníků, podnikatelů, obchodníků a živnostníků, která byla značně apolitická a jen liberálnímu hospodářskému programu věrná. Byli tam tři intelektuální skupiny se svými časopisy Demokratický střed, Národní myšlenka a Modrá revue. [...]. Byla tam rozvážná skupina pražských radničních pracovníků, vedená náměstkem primátora dr. Aloisem Štůlou, bylo tam silné Národní odborové sdružení, vedené bývalým sociálně demokratickým poslancem Josefem Hudcem, [...] byly tam venkovské župy, poklidné, liberální a buržoázní, ale v celkové shodě pracující v samosprávě ponejvíce se stranami socialistickými. [...] Ač liberalismus této strany připouštěl veřejné hlásání stanovisek namnoze naprosto protichůdných, přece v jednom byla strana zajedno – v hluboké úctě před osobou dr. Karla Kramáře, jehož autoritě*

⁴³ PEHR, M.: *K politickému programu Kramářových národních demokratů*, s. 525.

⁴⁴ ČAPKA, F.: c. d., s. 4.

⁴⁵ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 135.

*se nakonec (třeba po delších bojích a protestech) podřídila. A stejně nebylo rozdílu v žádné skupině ve věcech národních.“*⁴⁶

Národní demokracie byla krajně pravicovou stranou, která se v průběhu své existence ještě více radikalizovala. Tento problém byl nejspíše způsoben izolací strany, ve které setrvávala dobrovolně, pod vlivem svého předsedy Karla Kramáře. Malý koaliční potenciál si strana poměrně nešťastně vynahrazovala spoluprací s malými politickými subjekty balancujícími na hraně extremismu. Důvodem této spolupráce byl společný ideologický odpor vůči levici a v neposlední řadě také osobní spory mezi Karlem Kramářem a Masarykem, který velmi nepříznivě ovlivňoval chování české konzervativní pravice.⁴⁷

2.3 Názorové proudy v Československé národní demokracii

Z historického hlediska byli ve straně dva hlavní ideové proudy Mladočeský a státoprávně pokrokářský. Oba tyto proudy si stále zachovávaly autonomní postavení v rámci strany. Mladočeská strana v období Rakouska-Uherska zastávala pozitivní a aktivní přístup v rámci politického systému Říše, kdežto státoprávní pokrokáři zastávali radikálně opoziční přístup. Oba se vesměs shodovali ve svém programu, založeném na českém nacionalismu a historickém státním právu Čechů. Dalším stmelujícím prvkem pro pozdější spolupráci v rámci jedné strany byla jejich společná účast v rámci domácího odboje za První světové války. V nové straně si bývalí mladočeši zachovali svou pragmatičnost a státoprávní pokrokáři svůj příznačný idealismus. Ve straně byli i bývalí realisté, kteří se ve straně ocitli, když se nacionalizovali v odboji za První světové války. Později, když často docházelo ke střetu mezi Národně demokratickou stranou a Hradem, se někteří z nich vrátili ke svým kořenům.⁴⁸

Ačkoliv byla strana navenek jednotná, utvořilo se v ní brzy několik relativně autonomních frakcí většího či menšího významu. Napravo se v roce

⁴⁶ Tamtéž, s. 135.

⁴⁷ CABADA, L.: c. d., s. 62.

⁴⁸ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 133.

1922 zformovala nacionalistická a protisocialistická skupina fašizujícího charakteru, nazývaná Červenobílí.⁴⁹ Jejich členové se rekrutovali z dělnictva a právnických a lékařských spolků. Po atentátu na Rašína v roce 1923 pořádali v Praze pouliční bouře, které musela rozhánět policie. O rok později vzniká podobná skupina – Národní hnutí. Jádrem členstva tvořili právníci, podnikatelé a živnostníci. Jejich vůdcem se stal Viktor Dyk.⁵⁰ Mnozí členové obou hnutí později přešli do Národní obce fašistické.⁵¹

Národní demokracie byla vnímána jako Kramářova strana, kolem kterého se také zformovala nejsilnější stranická skupina.⁵² Tato skupina byla silně nacionalistická a profilovala se jako celonárodní a proti-stavovská. Ostře odmítala zahraničně-politickou koncepci Masaryka a Beneše orientovanou na Západ. Dalšími představiteli hlavního směru byli kromě jejího předsedy například A. Rašín, A. Hajn či redaktor Národních listů František Sís.⁵³

Zvláštní postavení v rámci strany mělo její moravské křídlo, které bylo z větší části tvořeno bývalými lidovo-pokrokaři v čele s Adolfem a Jaroslavem Stránskými. Moravské křídlo si udrželo poměrně velkou míru autonomie, kterou reprezentoval samostatný zemský výkonný výbor i nezávislý tiskový orgán – Lidové noviny. Tato část strany sympatizovala s politikou Hradu a často se tak dostávala do střetu s pražským Kramářovým ústředím. V oblasti zahraniční politiky byla odpůrcem orientace na Rusko. J. Stránský prohlásil v květnu 1923 na adresu Národních listů, že podporují výhradně dr. Kramáře a v otázkách zahraniční politiky zaujímají stanovisko pouze k Rusku.⁵⁴ Rozpory vyvrcholily před parlamentními volbami v roce 1925, když se moravské křídlo od strany odtrhlo a založilo Národní stranu práce, která však neuspěla ve volbách a přešla do Československé strany národně socialistické. Po odchodu

⁴⁹ CABADA, L.: c. d., s. 59.

⁵⁰ SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I. díl: Období 1861-1938*. Brno 2005, s. 600.

⁵¹ MRKLAS, Ladislav: *Karel Kramář a národní demokracie*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011, s. 111.

⁵² PEHR, M.: *K politickému programu Kramářových národních demokratů*, s. 520.

⁵³ CABADA, L.: c. d., s. 59.

⁵⁴ KLIMEK, A.: *Boj o hrad I*, s. 294-295.

moravského křídla se strana stala především stranou jednoho muže – Karla Kramáře. Profilovala jako platforma nacionální pravice a proti-hradní politiky.⁵⁵

Ve straně bylo několik hlavních intelektuálních proudů sdružených kolem tří časopisů. První z nich byl časopis *Demokratický střed*, který představoval stranickou levici a snažil se o politické usmíření mezi Hradem a „*Kramářovci*“. Hlavními reprezentanty byli Zdeněk Chytil, František Ježek, František Fousek, Jan Dvořáček a Jan Hochman. Druhá skupina byla složena z tzv. integrálních nacionalistů, kteří vydávali časopis *Národní myšlenka*, jehož vydavatelem byl Vlastimil Klíma. Ideovým kmotrem časopisu byl Viktor Dyk, ale k této frakci náleželi další významní členové Národní demokracie, jako byl Ladislav Rašín, Jan Ebert nebo J. Renner. Třetí skupina se formovala kolem časopisu *Modrá revue*, v níž se sdružovali především mladí pravicově nacionalističtí intelektuálové v čele s historikem Josefem Matouškem. Redakci se dařilo pozoruhodně objektivně reflektovat československou i světovou politickou realitu. Poměrně velký vliv ve straně mělo i tzv. průmyslové křídlo reprezentované především F. X. Hodáčem a Ladislavem Novákem, kteří se svým pragmatismem na konci dvacátých let střetli s idealisty Viktorem Dykem a Františkem Hlaváčkem.⁵⁶ Vzhledem k tomu, že Národní demokracie byla výrazně pravicovou stranou, byla její organizace značně nepřehledná. Proto je definice skupin a frakcí uvnitř strany poměrně složitým úkolem. Mnoho skupin stranu opouštělo a zároveň přicházely nové.

2.4 Národní demokracie – politický protějšek Hradu

Vztah vedení Československé národní demokracie k politickému uskupení Hrad, které reprezentoval T. G. Masaryk a Edvard Beneš, byl zásadně kritický. Svou pravicovostí a vypjatým nacionalismem se strana stala úhlavní nepřítelkou Hradu.⁵⁷ Hlavní rozpory měli především v oblasti zahraniční politiky, v postoji k národnostním menšinám v ČSR, především k českým Němcům, v rozdílném pohledu zda budovat stát národní nebo národnostní, v hodnocení domácího a zahraničního odboje za první světové

⁵⁵ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 133-134.

⁵⁶ Tamtéž, s. 134.

⁵⁷ KLIMEK, A.: *Boj o hrad I*, s. 168.

války a v neposlední řadě také osobní spory a konflikty mezi představiteli obou uskupení hlavně mezi Karlem Kramářem a Edvardem Benešem, které vrcholily koncem dvacátých let.⁵⁸

⁵⁸ BROKLOVÁ, E. – PEHR, M. – TOMEŠ, J.: c. d., s. 135-136.

3. Vztah Československé národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu

Nově vzniklá Československá republika byla obklopená státy, vůči ní nepřátelskými. Německo, Rakousko a Maďarsko byly poraženými státy, které bojovaly v první světové válce na straně Ústředních mocností proti Dohodě. S Polskem měla ČSR územní spory. Ze sousedních států bylo novému státu nakloněno pouze Rumunsko.⁵⁹

Po vzniku ČSR oblast zahraniční politiky v podstatě monopolně ovládl Hrad. Byl to důsledek skutečnosti, že oba představitelé Hradu – Masaryk i Beneš byli vůdčími osobnostmi zahraniční Národní rady československé, která byla v zahraničí respektována a velkou měrou se zasloužila o mezinárodní uznání a vznik Československého státu. Osobní kontakty a respekt v cizině i diplomatické zkušenosti bylo to, co chybělo domácí politické reprezentaci.⁶⁰ Ministr Beneš si vybudoval ze sféry zahraniční politiky svou doménu a za to vděčil z velké části podpoře prezidenta republiky T. G. Masaryka, který soudil, že Benešova zahraničně-politická koncepce byla ve všech rysech totožná s jeho představami a pojetím zahraniční politiky. Masaryk byl v tomto směru spíše teoretikem a Beneš byl tím, kdo uváděl jeho myšlenky do praxe.⁶¹ Beneš jako tvůrce zahraničně-politické orientace ČSR prosadil orientaci republiky na demokratické dohodové mocnosti a ideové proudy, které jí pomohly vytvořit samostatný stát a zbudovaly Versailleský mírový systém. Opíral se především o Francii, která měla s Československem stejný zájem na udržení Versailleského systému, a protože měla s republikou nejbližší zájmy. Spojenectví s Francií mělo kromě politického faktoru, tj. zajištění bezpečnosti, také rysy ideologické, protože Francie byla stejně jako ČSR státem demokratickým. Zpočátku také doufal, že se mu podaří navázat užší spolupráci s Velkou Británií a USA. Jenže USA se po První světové válce pod

⁵⁹ DREXLER, Otto: *Počátky československé zahraniční politiky*. Britské listy, 21. listopadu 2006, <http://blisty.cz/art/31348.html> (20. 3. 2012)

⁶⁰ KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard: *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Praha 1995, s. 10-11.

⁶¹ DREXLER, O.: c. d.

vlivem vlny izolacionismu z Evropy stáhly a Velká Británie se stále úporněji odmítala ve střední Evropě jakkoliv vázat a tak Benešovi nezbylo nic jiného než hledat oporu právě ve Francii.⁶² Jednostranná zahraničně politická orientace na Francii daná versailleskou soustavou byla pro ČSR poměrně nevýhodná a problematická. S tím souvisí další Benešova aktivita v oblasti československé diplomacie, když uvedl v život další významnou alianci Malou dohodu – spojení Čkoslovenska, Rumunska a Jugoslávie proti maďarským územním nárokům vůči těmto třem státům. Byla nejdéle trvajícím spojenectvím ve střední Evropě. Garantem tohoto pořádku měla být společnost národů.⁶³ Hrad se pod vlivem ohrožení státu nacistickým Německem v průběhu třicátých let snažil sblížit se Sovětským svazem. Beneš věřil, že SSSR Československu poskytne bezpečnostní záruky. Beneš byl ve funkci ministra zahraničí prakticky od vzniku republiky a podržel si jí až do prosince 1935, kdy se stal prezidentem. Faktického řízení rezortu zahraničí se však nevzdal ani poté.⁶⁴

Podobně jako prezident a ministr zahraničí ani Kramář nepochyboval, že „*ve správném nazírání na úkoly naší vnější politiky leží vlastně celá naše budoucnost*“. Hned jeho první parlamentní projevy jasně ukazovaly, že se jeho pohled na toto „*správné nazírání*“ v mnoha aspektech diametrálně odlišuje jak od názorů prezidenta a šéfa pražské diplomacie Beneše, tak většiny politické veřejnosti. Kramář zpočátku své názory, fakticky navazující na jeho zahraničně-politickou koncepci před rokem 1914, která se zakládala především v rozvíjení tzv. novoslovanství a kooperaci s ruskou říší, traktoval spíše jako možnou alternativu k přístupům Hradu.⁶⁵

Kramář v návaznosti na své politické úvahy a aktivity považoval za zcela fatální, že se na tvorbě nového „*post-versailleského*“ uspořádání nemohlo podílet Rusko, což mělo podle něj negativní důsledky jak pro samotné Československo, tak pro jiné menší slovanské země. Národně

⁶² KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý: Československo a České země v krizi a v ohrožení.(1930-1935)*. Praha 2002, s. 396.

⁶³ KLIMEK, A.: *Boj o hrad I*, s. 163-165.

⁶⁴ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 10-11.

⁶⁵ DEJMEK, Jindřich: *Kramářovi názory na zahraniční politiku*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011, s. 55-62.

demokratický lídr sice musel brzy uznat, že zrealizování jeho vize Ruska skončila porážkou „bílých generálů“ na přelomu let 1919/1920, ale do morku věřící rusofil nebyl schopen se s touto představou vyrovnat. V následujících letech naopak žádal i po oficiální hradní politice, aby se jeho vizi podřídila. Kramářův největší nepřítel byl bolševismus, kterému nebyl ochoten přiznat jediný polehčující motiv.⁶⁶ Důrazně varoval před jakoukoliv spoluprací s bolševiky, ale také před hradní orientací na demokratický Západ. Zahraniční politika Hradu, ale nemohla vycházet ze snu o neexistujícím státě, který by byl garantem bezpečnosti pro Československo. Od toho se také odvíjely jednotlivé kroky hradní zahraniční politiky, z nichž měl vůdce Národní demokracie uznání pouze pro Malou dohodu resp. československo-jugoslávské spojení.⁶⁷

3.1 Rusko

Zahraniční politika Národně demokratické strany byla orientována na myšlenku slovanské vzájemnosti, především pak na „slovanské“ Rusko. *„Jedním ze základních cílů naší politiky zahraniční bude docílení vzájemnosti všech národů slovanských na poli politickém, kulturním a hospodářském. Naše strana je dědicem idee a politiky slovanské. Nezapomínáme, že idea slovanská bývala oporou naší malosti a slabosti. Světová válka přinesla slovanským národům politické osvobození. Nezapomínáme zač kulturně a národně vděčíme Rusku. Věříme, že role Slovanstva, zvláště Ruska, není dohrána. Bouře dneška je dočasná a nemůže změnit nic na citu lásky k bratřím, prodávajícím těžkou krizi.“* Národní demokracie doufala, že bolševický režim v Rusku je pouze dočasná záležitost. Kramář věřil, že se Rusko obrodí a bude slovanské, decentralizované a demokratické. *„A pak Rusko bude zase silným a mocným a váženým.“*⁶⁸ Po pádu bolševického režimu se měla Československá zahraniční politika orientovat na tento největší slovanský stát.⁶⁹

⁶⁶ PEROUTKA, F.: *Budování státu I-II.*, s. 657.

⁶⁷ DEJMEK, J.: c. d., s. 63-64.

⁶⁸ KRAMÁŘ, Karel: *Ruská krise*. Praha 1921, s. 576-584.

⁶⁹ *Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919.* Praha 1919, s. 9.

Kramářova zahraničně-politická koncepce a tím i koncepce národních demokratů vycházela ze dvou předpokladů. První vycházel z myšlenky, že mezinárodní postavení Československa může zajistit pouze jeho sepětí s Ruskem. Předpokládal, že Rusko bude po zničení bolševického režimu stát v čele Slovanských národů proti pangermánské expanzivní politice na východ. Za druhé nedůvěřoval západním mocnostem, protože zmařily jeho plány na Pařížské mírové konferenci pro intervenční tažení vítězných států, které mělo odstranit bolševický režim z Ruska.⁷⁰

Kramář věřil, že Slované budou dostatečně silní a mocní k zabezpečení svých hranic, pouze pokud budou jednotní. Československo mělo získáním samostatnosti dostat také velký úkol být „*silnou bariérou proti historické rozpínavosti germanismu na blízký východ*“. Dle Kramáře mělo být Československo „*prvním zákopem Slovanstva*“, a proto všem Slovanským národům záleží na jeho bezpečnosti, která může být zaručena pouze slovanským souručenstvím.⁷¹

Masaryk se díval na rozdíl od Kramáře na Rusko skepticky. Pochyboval o tom, že je Rusko schopné obstát ve válce. Když se jeho obavy při jeho návštěvě Ruska v roce 1917 potvrdily, rozhodl se politicky orientovat na západoevropské mocnosti. K bolševickému režimu zaujal jednoznačně odmítavý postoj. Masaryk bolševictví kritizoval, když řekl, že se nehodí do žádné země včetně Ruska a dokonce byl zpočátku nakloněn protibolševické intervenci.⁷² Odsuzoval jeho brutální metody, ale posuzoval ho hlavně z hlediska vlivu na výsledek války a cílů zahraničního odboje. Pouze zpočátku byl Masaryk stejně jako Kramář nakloněn pro intervenci československých legií v Rusku, ale když zjistil, že západní mocnosti v Rusku intervenovat

⁷⁰ SLÁDEK, Zdeněk: *Karel Kramář – život a dílo*. In: BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov – SLÁDEK, Zdeněk (Edd.): *Karel Kramář - Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha 2003, s. 8.

⁷¹ KRAMÁŘ, Karel: *Na obranu slovanské politiky*. Praha 1926, s. 102-104.

⁷² MASARYK, Tomáš Garrigue: *Sovětské Rusko a my*. In: FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (Edd.): *T. G. Masaryk, Cesta demokracie I., projevy – články – rozhovory 1918-1920*. Praha 2003, s. 334.

nebudou, chtěl přesunout legie z Ruska do Francie. Navíc Masaryk na rozdíl od Kramáře pochyboval o síle bílého hnutí v Rusku.⁷³

Kramář ani Masaryk nebyli pasivními diváky událostí v Rusku. Udržovali styky s tamními hospodářskými a politickými kruhy. Rusko pro oba nebylo abstraktním pojmem, protože měli mnoho ruských přátel a známých jak v Rusku, tak v Československu. Uvažovali o osudu Ruska a vyřešení jeho problémů.⁷⁴ Masaryk i Kramář pokračovali v podpoře Ruska po bolševickém puči alespoň tím, že podporovali ruskou emigraci v Československu. Podporovali její integraci do československé společnosti, starali se o její duchovní a sociální potřeby. Podle Kramáře měla hrát emigrace v budoucím nebolševickém Rusku vedoucí úlohu. Masaryk byl vůči této představě zdrženlivý a Beneš ji zcela odmítl.⁷⁵

Kramářův vztah k Rusku byl spíše emocionální. Rusko bylo podle něj slovanská velmoc, která zaštití celé Slovanstvo. Jeho pohled na ruské carství se však v průběhu času měnil. Po vypuknutí války ho pokládal za přítele slovanských národů. Po vítězství bolševiků ho vinil z odpovědnosti za neblahý osud Ruska. Jeho emocionalita vůči Rusku byla do značné míry způsobena tím, že měl ruskou manželku a jejich společným pobytem na jejím letním sídle na Krymu. Naproti tomu Masarykův vztah byl spíše racionální a pragmatický. Od počátku války se na něj díval z hlediska československého boje za samostatnost. Tímto hlediskem se řídil také po válce. Osud Ruska mu nebyl lhostejný. Byl však prostý emocionálních vizí a předsudků.⁷⁶

Beneš zpočátku hleděl na bolševickou revoluci s jistými sympatiemi. Tyto představy byly způsobeny jeho kladným vztahem vůči socialistickým ideám a zřejmě také proto, že neměl reálnou zkušenost s revolučním Ruskem. Jeho postoj k intervenci v Rusku byl již od počátku odmítavý. Došel k názoru, že intervence by neprospěla ani československému státu, ani jemu. Patřil k jiné generaci než Masaryk a Kramář. Neměl k němu žádný emocionální

⁷³ SLÁDEK, Zdeněk: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*. In: BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov – SLÁDEK, Zdeněk (Ed.): *Karel Kramář - Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha 2003, s. 57-58.

⁷⁴ Tamtéž, s. 56.

⁷⁵ Tamtéž, s. 56.

⁷⁶ Tamtéž, s. 56-57.

vztah jako Kramář, ani nesdílel Masarykův intelektuální zájem o tuto zemi. Daleko více ho přitahovala kultura a myšlení západoevropských zemí.⁷⁷

Také převážná část korespondence mezi Masarykem a Kramářem je o Rusku a rozdílných názorech na něj. Kramář téměř nikdy neopomene zmínit ve svých dopisech a telegramech Masarykovi, jak je důležité, aby bylo Rusko zbaveno bolševiků a přesvědčuje ho o nutnosti intervence v této zemi. Kramář se nevzdává naděje, že demokratické státy nakonec intervenci uskuteční a Československo bude v jejich čele. Stále píše o tom samém: O „*Slovanském*“ Rusku jako jediné spáse československého státu. Masaryk to odmítá jako politický naivismus a neznalost ruských i evropských poměrů.⁷⁸

Masarykova a Kramářova odlišná politika vůči Rusku by neměla zastínit skutečnost, že se v mnohých názorech na Rusko shodovali. Oba hlavní představitelé se shodovali v tom, že Rusko je velmoc, která by mohla zajistit stabilní mezinárodní postavení Československu a případně ho zabezpečit před ohrožením ze strany Německa.⁷⁹ Masaryk spolu s Benešem stejně jako Kramář navíc věřili, že se jednou vrátí „*demokratické Rusko*“.⁸⁰

Na Pařížské mírové konferenci v roce 1919 došlo k významnému střetu mezi zahraničně-politickou koncepcí Masaryka a Beneše s plánem jejich největšího poválečného rivala, předsedou Národně demokratické strany, Karla Kramáře.⁸¹ Kramář se především pokoušel získat podporu pro intervenci evropských mocností v Rusku proti Bolševikům a Československo k tomu mělo posloužit jako základna. V této souvislosti prohlásil, že: „*Dokud nebudou věci v Rusku vyřízeny, jest všechna konsolidace střední Evropy, jen velkou otázkou a ničím jiným.*“⁸² Na konferenci vystupoval velmi sebevědomě a kritizoval oddělená jednání pěti „*mocností se všeobecným zájmem*“ bez účasti Československa. Kramářův přístup kritizoval Beneš a několikrát Masarykovi

⁷⁷ Tamtéž, s. 58-59.

⁷⁸ BÍLEK, Jan (Ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005.

⁷⁹ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 55.

⁸⁰ DREXLER, O.: c. d.

⁸¹ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 11.

⁸² Tamtéž, s. 11.

napsal, že Kramář svým vystupováním Československo velmi poškozují.⁸³ Také československá veřejnost se postavila proti tomuto záměru, čímž Kramář poškozoval i svou stranu.⁸⁴ Masaryk tomuto plánu rovněž nebyl nakloněn a dostal se s Kramářem do ostrého sporu. Stejně tak Beneš nepodporoval intervenční plány, což odůvodňoval nepříznivou situací v ČSR a neochotou dohodových mocností podpořit československé legionáře „*velkou*“ intervencí.⁸⁵ Beneš nepovažoval ČSR za dostatečně silnou na to, aby nové Rusko „*uváděla*“ do Evropy na rozdíl od Kramáře, který ČSR považoval za schopnou „*herkulovského*“ skutku „osvobození“ Rusi.⁸⁶ Kramář se postavil proti Masarykovu plánu evakuovat československé legie z Ruska. Předpokládal totiž, že se v Rusku osobně připojí ke Kolčakově armádě a spolu s legionáři se vrátí přes osvobozené Rusko. V roce 1919 opravdu odjel k veliteli jihoruské bílé armády Antonu Děnikinovi, kterému odevzdal návrh ruské ústavy. Ten ho sice přijal, ale jeho akce neměla větší odezvu. I přesto svoji misi Kramář považoval za úspěch. Masaryk však jeho aktivity zkritizoval s tím, že nebere skutečnost na vědomí. Kramář zase Masaryka ubezpečil, že se Československu jeho politika vůči Rusku vymstí, až se Rusko vzpamatuje. Nejvíce varoval před utvořením „*strašného nebezpečí aliance rusko-německé*“. Kramář ve všeobecné atmosféře nepřátelství proti bolševikům naléhal na Masaryka, aby změnil své stanovisko vůči intervenci nebo se zapomene na to, co legionáři vykonali pro svobodný ruský národ a všechna sláva bude přiřknuta Polákům, kteří v té době vedli válku proti bolševickému Rusku.⁸⁷ Tvrdil, že jedině svržení bolševického režimu může obrodit slovanské Rusko a jeho proti-germánské poslání. Po Pařížské mírové konferenci Kramář obvinil Beneše, že se k němu choval neloajálně. Když se Masaryk zastal Beneše, Kramář s oběma přerušil přátelské styky.⁸⁸

⁸³ CABADA, L.: c. d., s. 57.

⁸⁴ ČECHUROVÁ, J.: c. d., s. 19.

⁸⁵ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 35.

⁸⁶ PROCHÁZKA, Rudolf: *Jak jsme uznali sovětské Rusko*. In: PEROUTKA, Ferdinand (Ed.): *Přítomnost, ročník 11*. Praha 1934, s. 385-386.

⁸⁷ *Dopis Karla Kramáře T. G. Masarykovi, 25. února 1919*. In: BÍLEK, Jan (Ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005, s. 326-328.

⁸⁸ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 61-66.

Kramář si od Pařížské mírové konference zkonstruoval fixní představu o tom, jak by se situace mohla vyvinout k lepšímu, kdyby existovalo silné Rusko. Tato fixní konstrukce hluboce ovlivnila celé jeho příští vnímání evropské mezinárodní scény prakticky až do jeho smrti a s ním poznamenala i jeho postoje ke konkrétní zahraničně-politické orientaci Hradu.⁸⁹

V roce 1919 Kramář pokračoval ve svém plánu začlenit československé vojsko na Sibiři do Kolčakovy armády v souladu s Churchillovým intervenčním plánem. Masaryk s tímto plánem nesouhlasil a vyčetl Kramářovi, že se oddal ruské orientaci, k níž se Kramář hrdě přihlásil: „*Můj sen budoucnosti je Slovanstvo... nemám jiného a nebudu znát.*“⁹⁰

Beneš a Kramář se dostali do ostrého konfliktu po Benešově projevu v Revolučním Národním shromáždění v lednu 1920. Beneš v něm vylíčil důvody pro ukončení intervence v Rusku a navrhl zahájit jednání se sovětskou vládou. Zaútočil přímo na slovanskou politiku Kramářovu, když ho obvinil, že žil v romantických představách o Rusku v duchu starého Slovanofilství. Beneš odsoudil Kramářovu ruskou orientaci. Podle Beneše skutečné sociální, politické a hospodářské problémy Ruska naplno odkryla válka, „*Průběh války rozbil celou konstrukci tzv. slovanské předválečné politiky; ukázal, že koncepce ta byla nesprávná, politicky nezralá a tudíž nemožná.*“⁹¹

Kramář reagoval velmi podrážděně. Kritizoval Masarykovo pojetí války jako boje demokracie s absolutismem. Ve skutečnosti podle něj šlo o odvěký boj Germánů proti Slovanům. Zdůrazňoval, že Německo se nikdy nesmíří s porážkou, a proto vždy bude pro Československo hrozbou. Velké nebezpečí viděl ve spojení německých a bolševických sil. Měl obavy také z návratu carství. „*Rusko bude však pro nás silné jenom tehdy, když bude svobodné, decentralizované, poněvadž jen to nás uchrání před jeho spolkem s Německem, kdežto každé carství znamená pro nás nebezpečí tohoto spolku a tím největší ohrožení naší samostatnosti...*“ Odmítal nařčení, že jeho představy jsou romantické. Odkazoval se na mezinárodní funkci slovanské

⁸⁹ DEJMEK, J.: c. d., s. 59.

⁹⁰ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 62.

⁹¹ Tamtéž, s. 65.

myšlenky. Zárukou míru podle něj mělo být semknutí všech „věrných“ Slovanů.⁹²

3.1.2 Rozdílné postoje vůči Sovětskému svazu

V roce 1921 nastal zlom ve vztazích s bolševickým Ruskem, když západní mocnosti projevily ochotu zasednout s ním k jednacímu stolu. Kramář k tomu zaujal kritický postoj, protože podle něj se bolševický režim nemohl transformovat do umírněnější podoby, v což doufaly západní mocnosti. Hlavní diplomatickou událostí v roce 1922 se stala Janovská konference, jejímž hlavním úkolem bylo zapojit do tohoto kontinentu Německo a Rusko, která ale skončila v podstatě bez závěru.⁹³ Následnou rusko-německou smlouvu uzavřenou v roce 1922 v Rapallu Kramář potvrzoval jako jednu z jeho nejhorších předtuch. „*Já jsem varoval, varoval nás, varoval Francii, varoval anglické státníky, všechno bylo marno.*“⁹⁴ Dále: „*Kdyby bylo roku 1919 Rusko osvobozeno, nebylo by Janova, nebylo by rappalské smlouvy...*“⁹⁵ Rapallskou smlouvu označil za osudové spojení nepřátel Slovanstva – Němců a Bolševiků. Žádal, aby československá zahraniční politika pokračovala v bojkotu vztahů se SSSR a svoji politiku vůči ostatním státům přizpůsobila tomu, jak se budou stavět vůči SSSR.⁹⁶ Benešova taktika spočívala ve vyčkávání. Pozoroval, jestli se Západ dohodne se sověty, a když viděl, že k tomu není vůle, odložil tuto otázku i on.⁹⁷

Ve dvacátých letech se stupňoval tlak na politickou reprezentaci ze strany některých průmyslníků a bankéřů, aby uznala SSSR de jure. Toto bylo způsobeno tím, že Sověti podmiňovali rozvoj obchodních vztahů s Československem úpravou politických vztahů. Dokonce i část průmyslníků z národně demokratické strany vyjádřila svou podporu k uznání SSSR de jure. Beneš však v tomto kroku postupoval opatrně, protože se chtěl vyhnout konfliktu s Národní demokracií a ani malodohodoví spojenci nebyli nakloněni

⁹² Tamtéž, s. 65-66.

⁹³ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 45.

⁹⁴ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 66.

⁹⁵ LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář: První československý premiér*. Praha 2007, s. 197.

⁹⁶ SLÁDEK, Z.: *Československá národní demokracie*, s. 598-599.

⁹⁷ PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu III-IV. (1920-1922)*. Praha 2003, s. 702-703.

sblížení se SSSR. Národní demokracie v čele s Kramářem se k uznání SSSR vyjadřovala velmi odmítavě. Kramář řekl, že pokud se československá zahraniční politika vysloví pro uznání „*připojí se k hrobařům Slovanstva*“. Jeho názor prozatím zvítězil i z důvodu nezájmu valné části hospodářských kruhů.⁹⁸

Na počátku třicátých let se Národní demokracie připojila k mezinárodní kampani proti pronásledování náboženství v SSSR. Kramář v tomto projektu neviděl pouze kritiku sovětské vlády, ale oživoval tím své naděje na protibolševickou intervenci. „*A s velikým hnutím na ochranu náboženství mohla by začít konečně nová politika civilizovaných národů proti organizovanému sovětskému barbarství.*“⁹⁹ Žádná intervence se však nekonala a Kramářova zahraničně politická orientace dále zůstávala snem.

Beneš byl v otázce uznání SSSR de iure velmi opatrný. Národní demokracie protestovala proti jakémukoliv sblížení se sovětskou vládou. Zasluhou Národní demokracie byla v roce 1922 na chvíli oddálena ratifikace prozatímní československo-sovětské smlouvy, ale ještě téhož roku byla Benešem prosazena.¹⁰⁰ Zřizovala se podle ní zastupitelstva obou zemí a určovala se zde pravidla pro obchodní operace. Bylo to v podstatě uznání de facto. Beneš takto postupoval, protože nechtěl popudit své antisovětské malodohodové partnery, ale zároveň chtěl umožnit československým hospodářským kruhům expanzi na východ.¹⁰¹ O uznání SSSR de iure začal uvažovat až v roce 1924, tedy v době, kdy SSSR uznaly např. Velká Británie, Francie, Německo, Mexiko, Itálie nebo Čína. Současně však v Rusku probíhal boj mezi Stalinem a Trockým o nástupnictví, a protože jeho poradci prorokovali nástup Stalina, který byl příznivec tvrdé linie komunismu a v neposlední řadě přičiněním Národní demokracie nebyl ani tehdy SSSR uznán de iure.¹⁰² Postupem času byla československá vláda k sovětské moci stále vstřícnější. Jednání o navázání diplomatických styků zahájil Beneš znovu v roce 1926.¹⁰³ Kramář na adresu tohoto postupu prohlásil: „*Uznáváme jako zákonné vládc*

⁹⁸ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 68-69.

⁹⁹ SLÁDEK, Z.: *Československá národní demokracie*, s. 607.

¹⁰⁰ CABADA, L.: c. d., s. 58-59.

¹⁰¹ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 46.

¹⁰² DEJMEK, J.: c. d., s. 64.

¹⁰³ LUSTIGOVÁ, M.: *Karel Kramář: První československý premiér*, s. 198.

*Ruska ty, kteří s německou pomocí dostali se do Ruska, kteří za německé peníze rozvrátili ruskou armádu, vyvraždili i s carem a s jeho rodinou dva miliony ruských lidí, miliony vyhnaly do bídy a nouze do ciziny, miliony ubohých mužů svou šílenou sociální politikou dovedli do smrti hladem a do lidojedinství, zničili hospodářsky celou Rus“.*¹⁰⁴ Pravici v čele s Národní demokracií se, ale znovu podařilo tento návrh smést ze stolu. Stejně tak proti sbližování ČSR a SSSR protestovaly Jugoslávie a Rumunsko. Československá republika tedy byla jednou z mála zemí, které v průběhu dvacátých let neuznala sovětskou vládu de iure.

Kramář zpochybňoval Benešovo výrazné angažmá v průběhu ženevské odzbrojovací konference, která dle něj vedla pouze k podlamování vojenské síly národa. Hlavním tématem jeho sporů s Hradem ale stále zůstávaly odkazy na promarněnou šanci „slovanské politiky“ roku 1919, které ovšem po etablování stalinistické diktatury již koncem předcházející dekády dostávaly stále směšnější příchuť.¹⁰⁵

Výtky Národní demokracie vůči oficiální zahraniční politice Hradu vůči Rusku by se daly shrnout do dvou základních tezí. První z nich je odsouzení hradní politiky za neúčast Československa v tažení proti bolševikům v roce 1919. Druhou výtkou je, že český národ nepomáhá Rusku v jeho těžké krizi, kterou na něj uvalil bolševismus, tak jak by měl pomáhat stát slovanský.¹⁰⁶

Na počátku třicátých let neměla ČSR, kromě Československo-sovětské smlouvy z roku 1922, se Sovětským svazem žádné oficiální styky. Avšak v důsledku ohrožení ČSR nástupem Hitlera k moci v roce 1933 musel Beneš svou politiku vůči SSSR přehodnotit. Pokračující jednání o normalizaci vztahů mezi SSSR a Československem po celou dobu odmítala Národní demokracie. Československá zahraniční politika nevyvíjela ve vztahu k SSSR vlastní iniciativu a přizpůsobovala se politice francouzské, která se pokoušela zlepšit své vyhlídky na jednání s nacistickým Německem sblížením se Sovětským svazem. Národní demokracie pokládala tuto politiku za škodlivou a považovala

¹⁰⁴ MRKLAS, L.: c. d., s. 114.

¹⁰⁵ DEJMEK, J.: c. d., s. 67.

¹⁰⁶ BIDLO, Jaroslav: *Co jest to slovanská politika?* In: PEROUTKA, Ferdinand (Ed.): *Přítomnost, ročník 1*. Praha 1924, s. 6.

Francii za již nespolehlivou oporu pro své středoevropské spojení.¹⁰⁷ ČSR uznalo SSSR de iure 9. června 1934 a následně byla 16. května 1935 podepsána Československo – sovětská smlouva o vzájemné pomoci v případě německého útoku. Beneš do smlouvy prosadil článek, který zaručoval, že SSSR přijde napadené zemi na pomoc pouze tehdy, bude-li jí poskytnuta pomoc ze strany Francie.¹⁰⁸ Beneš věřil, že politická přítomnost SSSR bude nadějí pro „novou rovnováhu sil“. Soudil, že Francie ve svém sporu s Německem nebude stát před dvěma arbitry – Itálií a Anglií, kteří ji vždy ženou do kompromisu, ale bude zde také Rusko, se kterým se bude možno dohadovat a manévrovat.¹⁰⁹

Kramáře pobuřovalo mezinárodní jednání o odzbrojování na počátku třicátých let, což považoval za šílenství s ohledem na zbrojní potenciál SSSR a vojenskou spolupráci mezi SSSR a Německem. Jeho skepse k západoevropským mocnostem rostla v době, kdy se k moci dostal Hitler. Tvrdil, že jediný kdo může zaručit mír pro slovanské státy ve střední Evropě je „ohromné slovanské Rusko“. Odmítal Benešovu politiku sbližování se SSSR. Byl to jeden z důvodů, proč Národní demokracie odešla v únoru 1934 z vlády.¹¹⁰ Když nakonec 9. června 1934 ČSR uznalo SSSR de jure, reagoval takto: „Slovanská zrada je dokonána, spáchán byl největší zločin slovanský ... kletba milionu mrtvých bude věčně ležeti na budoucnosti slovanských států.“¹¹¹

Československo-sovětská smlouva byla v té době chápána jako zásadní posílení mezinárodního postavení a bezpečnosti ČSR. Bohužel pro Moskvu bylo spojenectví s Prahou spíše otevíráním oken do Evropy, než ochota pomáhat ohrožené zemi. Beneš při návštěvě Moskvy v červnu 1935 pronesl tato slova: „...náš stát... ustavičně naléhal na... sjednocení s vámi v mírové spolupráci a všemožně se vynasnaží, aby Sovětský svaz co nejdříve zaujal... zvláště v Evropě to velké místo, které mu právem náleží. V tom totiž naše zahraniční politika vždy viděla svůj prvořadý životní zájem... Ano v naší

¹⁰⁷ SLÁDEK, Z.: Československá národní demokracie, s. 608.

¹⁰⁸ DREXLER, O.: c. d.

¹⁰⁹ KLÍMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 70-72.

¹¹⁰ KLÍMEK, Antonín: *Boj o hrad II.: Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998, s. 379.

¹¹¹ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 69-70.

zahraniční politice není žádných rozporů.“ Levice od socialistů po Komunisty Benešovi nadšeně tleskala. Pravice a především Národní demokracie Benešovu politiku ostře kritizovala. Kramář Benešovu politiku komentoval takto: *„S kterým národem se to p. ministr myslí přátelit; s tím nešťastným lidem, který umírá hlady, který je mučen v Solovkách a v koncentračních táborech nebo který jako otroci Faraonovi kopal průprav z Bílého moře do Baltického, či s národem, který žije v nádheře a přebytku v Kremlu...“*¹¹² *„Demokracie nedovedla zjednatí trvalou evropskou rovnováhu a po našem soudu ani nedovede, dokud ji nebude zaručovati mírová politika obrozeného slovanského Ruska, která by byla jedinou spolehlivou garancí pro slovanské státy střední Evropy.“*¹¹³ Kramářovi od této chvíle bylo jasné, že byla-li dosud alespoň jiskřička naděje na oživení jeho plánu na svržení bolševické vlády, nyní jsou jeho plány smeteny ze stolu. Navíc v tom viděl zničení možného slovanského sjednocení.¹¹⁴

Kramář měl v podstatě pravdu. Jenže Beneš byl daleko více v právu s ohledem na svěrací kazajku reality. Kdyby Beneš do svého slovníku přijal Kramářova bojová a cholerická hesla na adresu bolševiků i Němců a zejména pokud by je chtěl uvádět v praxi, nemusela by se republika dožít ani těch necelých dvacet let, které ji byli souzeny.¹¹⁵

Kramář se svého slovanského rusofilského přesvědčení nevzdal až do své smrti. Odmítal jakékoliv sblížení se SSSR ať již z hospodářských či geopolitických důvodů. Beneš se naopak přizpůsoboval politice západních mocností vůči SSSR a snažil se o politiku prospěšnou Československému státu. Měl Masarykovu plnou podporu.¹¹⁶

Velmi výstižně se na neutuchající víru Karla Kramáře v budoucí „slovanské“ Rusko vyjádřil Masaryk na počátku dvacátých let: *„Avšak naše*

¹¹² KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 73-74.

¹¹³ KLIMEK, A.: *Boj o hrad II*, s. 383.

¹¹⁴ LUSTIGOVÁ, M.: *Karel Kramář: První československý premiér*, s. 199.

¹¹⁵ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 74.

¹¹⁶ SLÁDEK, Z.: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*, s. 66.

*otázka zní: Co má a co může vláda, co má a může dr. Beneš v dané situaci dělat? Může s budoucím Ruskem jednat?*¹¹⁷

3.2 Francie

Československo nemělo jinou možnost než se ve svém zahraničně politickém kurzu orientovat na Francii. Byla to jediná velmoc, která byla existenčně závislá na neobnovení velmocenského postavení Německa. Avšak do roku 1924 bylo toto spojení neformálním. Například šéf francouzské vojenské mise v Československu byl v letech 1919-1925 náčelníkem hlavního štábu československé armády. Impulzy k uzavření nějaké formální politické smlouvy přicházeli z Francie již od roku 1921. Hlavním důvodem, proč byla spojenecká smlouva s Francií, jako životně důležitým spojencem podepsána až poměrně pozdě, bylo především to, že Francie se v této době dostávala do čím dál větší izolace především z důvodu tvrdého postupu vůči Německu a vymáháním poválečných reparací. Beneš s Masarykem nechtěli spojenectvím s Francií riskovat konflikt s Velkou Británií ani zhoršení vztahů s Německem. Praha zatím smlouvu odmítala s tím, že není nevhodná, ale spíše nevčasná.¹¹⁸

Na počátku dvacátých let se Hrad pokoušel navázat užší vztahy i s Velkou Británií a vyvážit tak svojí závislost na Francii. Masaryk s Benešem se za tímto účelem vypravili v roce 1923 do Londýna. Byli však důrazně odmítnuti, protože britská vláda byla ochotná uzavřít garanční smlouvy na kontinentu maximálně s Francií nebo Belgií. Řešit problémy střední Evropy neměla zájem. Francie mezitím tlačila na Československo, aby s ní podepsalo vojenskou alianci. Masaryk ani Beneš tomuto řešení stále nebyli nakloněni, a proto smlouva, která byla s Francií nakonec podepsána, neobsahovala vojenské závazky. Smlouva o spojení a přátelství byla podepsána 25. ledna 1924 a mimo malodohodových smluv znamenala pro ČSR jedinou bilaterální záruku její bezpečnosti až do poloviny třicátých let.¹¹⁹ V podstatě

¹¹⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue: *Ještě ke sjezdu národní demokracie*. In: FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (Ed.): *T. G. Masaryk, Cesta demokracie II., projevy – články – rozhovory 1921-1923*. Praha 2007, s. 270.

¹¹⁸ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 48.

¹¹⁹ KLIMEK, A.: *Boj o hrad I*, s. 335.

pouze manifestovala prioritní orientaci ČSR na Francii a obranu mírových smluv.¹²⁰

16. října 1925 došlo v Locarnu k podepsání tzv. Rýnského garančního paktu mezi Německem, Francií, Belgií, Itálií a Velkou Británií. Smlouva zaručovala neměnnost Versailleské hranice se západními sousedy Německa – Francií a Belgií. Polsko a Československo, které byly na konferenci také přizvány, chtěly ve spolupráci s jejich největším spojencem Francií garantovat také východní hranice Německa, k čemuž nedošlo. Podařilo se alespoň vyjednat arbitrážní dohody Československo-německou a Polsko-německou. V dohodách stálo, že spory mezi smluvními stranami se budou řešit pomocí arbitra, jímž měla být Rada Společnosti národů. Československo ještě týž den podepsalo garanční smlouvu s Francií, která měla do jisté míry vyvážit negarantované východní hranice Německa. Navazovala na smlouvu z ledna 1924 a obě strany se v ní zavazovaly přijít si vzájemně na pomoc, když Německo poruší smlouvy s nimi sjednané v Locarnu, v případě nevyprovokovaného útoku Německa. Nevyjednání garance východních hranic bylo považováno za dosud největší prohru Benešovy diplomacie, ale za soudobých podmínek šlo sotva dosáhnout lepších výsledků. Po Locarnu se ČSR ještě více připoutala k Francii. Francie přitom uklidněna Rýnským garančním paktem začala zanedbávat ofenzivní vojenské síly, které by bylo nutné použít v případě německého útoku na Československo.¹²¹

Další zárukou míru, ke kterému se ovšem Beneš postavil skepticky, měl být tzv. Briand-Kelloggův pakt. Původně americko-francouzská smlouva stavěla válku jako řešení mezinárodních sporů mimo zákon. Československo smlouvu přijalo 27. srpna 1928 spolu s dalšími signatáři – Německem, Francií, VB, Polskem, Belgií, Itálií, USA a Japonskem a vstoupila v platnost 24. prosince 1929. Celkem smlouvu podepsalo 60 států. Briand-Kelloggův pakt byl závazný pouze pro signatáře a postrádal sankce pro jeho případné porušení. Později se ukázal zcela neúčinným.¹²²

¹²⁰ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 49-50.

¹²¹ Tamtéž, s. 54-59.

¹²² Tamtéž, s. 56-57.

Kramář nedůvěřoval západním mocnostem, protože zmařily jeho plány na Pařížské mírové konferenci pro intervenční tažení dohodových států, které mělo odstranit bolševický režim z Ruska.¹²³ Francii, hlavního československého spojence považoval za nespolehlivou.¹²⁴ Kritizoval Hrad kvůli jeho údajné jednostranné orientaci na demokratický západ. Musíme „především sami ještě daleko intenzivněji pomáhat obrození Ruska a překážet všemu, co by znamenalo prodloužení germanofilského bolševického násilí nad Ruskem.“ Měl pro své přesvědčení jednoznačný důvod. „Pro nás, abychom mohli uplatňovat svůj třeba skromný vliv na dějiny světa nutno je Slovanství, poněvadž jedině prostřednictvím Slovanství můžeme přece jen být účastni nejen v rozhodování o evropské politice, nýbrž o budoucnosti vlastního státu a národa...“¹²⁵ „Cílem československé zahraniční politiky jsou spojené státy slovanské. Cestu k tomuto konečnému velikému cíli ukazuje nám všeslovanská myšlenka – panslavismus v moderním pojetí.“¹²⁶

3.3 Společnost Národů

Beneš se významně podílel na vzniku Společnosti národů. Prosazoval zásady kolektivní bezpečnosti a vytváření mechanismů, které měly zajišťovat mír. Společnost národů viděl jako garanta mezinárodního postavení Československa v rámci demokratické politické struktury Evropy.¹²⁷ Své úsilí směřoval především k dosažení mezinárodního odzbrojení a prosazení závazné povinnosti SN přispět na pomoc státu, který byl napaden.¹²⁸

Beneš se velmi aktivně angažoval ve Společnosti národů za přijetí tzv. Ženevského protokolu, na kterém se sám významně podílel. V principu šlo o to, uvést do praxe tři mezinárodně politické zásady: vytvořit všeobecné bezpečnostní záruky pro všechny členské státy SN, řešit mezinárodní spory pomocí mezinárodních arbitráží a tím uvolnit cestu k odzbrojení. K jeho

¹²³ SLÁDEK, Z.: Karel Kramář – život a dílo, s. 8.

¹²⁴ SLÁDEK, Z.: Československá národní demokracie, s. 608.

¹²⁵ DEJMEK, J.: c. d., s. 63.

¹²⁶ MRKLAS, L.: c. d., s. 98.

¹²⁷ OLIVOVÁ, Věra: Edvard Beneš. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 28. května 2004, http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/edvard_benes_120_let_od_narozeni.html (10. 3. 2012)

¹²⁸ KLIMEK, A.: Boj o hrad I, s. 336-337.

schválení došlo 2. října 1924 na zasedání Společnosti národů v Ženevě. Signatáři se zavázali k řešení sporů neválečnou cestou a přijmout arbitráž mezinárodního soudu v Haagu nebo rozhodnutí Společnosti národů. Dokument samozřejmě vyhovoval všem státům, které měly zájem na udržení status quo, tedy i ČSR. Bohužel po počátečních úspěších dokument nakonec odmítly dvě významné země - USA a VB a proto nebyl ratifikován.¹²⁹

Ve třicátých letech již Společnost národů ztrácela poslední zbytky autority. To se projevilo hned na počátku desetiletí, kdy Japonsko napadlo čínské Mandžusko. Vzhledem k tomu, že Společnost národů neměla žádný donucovací aparát, kterým by mohla agresora účinně potrestat, Japonsko beztréstně opustilo Společnost národů v roce 1933. Z tohoto důvodu se Hrad obával, že Společnost národů může selhat i v případě konfliktu Československa s některým z nepřátelských států.¹³⁰

Kramář pochyboval o významu Společnosti národů: „*tam se nerozhoduje o osudu světa, a kdyby tomu přece tak bylo, pak rozhodovati tam budou vždycky veliké moci a ne součet malých národů nebo zámořských států.*“ „*osudy národů jsou přece jen v rukou těch, kteří rozhodují svou vojenskou silou a mocí.*“ Tvrdil, že pokud mají mít malé slovanské národy nějaký vliv, musí být členy velikého celku – spojeného Slovanstva.¹³¹ Upřímně věřil v myšlenku slovanské vzájemnosti, což dokládá i jeho projev z roku 1930. „*...dočkáme se veliké chvíle, kdy se spojí všechno Slovanstvo, aby vyplnilo svůj veliký a krásný úkol, být záštitou míru, pravdy a svobody celému lidstvu.*“¹³² Již od Pařížské mírové konference nebral Společnost národů příliš vážně.¹³³ Varoval před poválečným přeceňováním této instituce. „*...i nyní nejpevnější zárukou budoucnosti a bezpečnosti každého státu jest vlastní síla, síla vnitřní a také síla obranná.*“¹³⁴ V pozici mezi Maďary a Němci nebylo dle něj možné vkládat budoucnost národa a států do rukou Společnosti národů,

¹²⁹ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 52-53.

¹³⁰ Tamtéž, s. 66.

¹³¹ KRAMÁŘ, K.: *Na obranu slovanské politiky*, s. 103-104.

¹³² Projev Karla Kramáře z roku 1930. (Zvukový záznam). Zwittau, <http://www.zwittau.cz/AUDIO/audio.htm> (29. 3. 2012)

¹³³ DEJMEK, J.: c. d., s. 63.

¹³⁴ *Řeči a projevy předsedy první vlády československé dr. Karla Kramáře.* Praha 1935, s. 97.

jež by sotva ochránila před velkým konfliktem, který by některý z velkých států chtěl.¹³⁵ Společnost národů považoval za Utopii, ale jako alternativu k ní navrhoval jen oprášenou verzi „souručenství“ slovanských států v čele s příštím „svobodným“ a „nacionálním“ Ruskem, tedy proti existující byt jistě neprověřené instituci nabízel utopii neexistující, která mu plynula jedině z jeho vnitřní slovanské „víry“. Kramářovi navíc ušlo, že ostatní Slovanské národy nesdílí jeho sny a tužby, ale dokonce ani stejného nepřítele, proti kterému by se mohly společně vymezovat.¹³⁶ „*My pro svou bezpečnost, pro zajištění své svobody, potřebujeme hloub zakotvenou jednotu životních zájmů. A tu budeme mít jen s těmi, kteří mají s námi společný interes, aby Slovanstvo konečně dostalo ve světovém koncernu ono místo, které mu patří... To všechno může dát jen pevně vybudované souručenství slovanských národů, ne li všech, tedy alespoň těch, kteří Slovany chtějí být.*“ Garantem tohoto společenství se mělo stát jedině Rusko. Rusko „slovanské“, vědomé si svých kořenů nezničitelných ani bolševismem. Jak se mělo takové „nové“ Rusko ze zavrhané bolševické diktatury transformovat, již Kramář nenapsal.¹³⁷

3.4. Malá dohoda

Beneš ke svým plánům k zabezpečení republiky využil jednoty zájmů ČSR s Rumunskem a Jugoslávií proti Maďarským územním nárokům, neboť tyto tři státy získaly velké územní zisky na bývalém Uhersku. Formální aliance se začala rodit v době, kdy ČSR byla obklopena nepřátelskými státy a podpora Francie se stávala problematickou. Všichni tři budoucí spojenci postupovali svorně již na Pařížské mírové konferenci, aby mohly snadněji prosazovat své zájmy.¹³⁸ Základy spojení položila smlouva ze 14. srpna 1920 mezi ČSR a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců.¹³⁹ Strany se v ní zavazovaly k vzájemné pomoci při nevyprovokovaném útoku Maďarska vůči jednomu z nich. Tajný vojenský dodatek zaručoval, že pokud jedna ze smluvních stran

¹³⁵ LUSTIGOVÁ, M.: *Karel Kramář: První československý premiér*, s. 205.

¹³⁶ LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář – osobnost a politik*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha 2011, s. 34.

¹³⁷ DEJMEK, J.: c. d., s. 65-67.

¹³⁸ PEROUTKA, F.: *Budování státu III-IV*, s. 342-343.

¹³⁹ V roce 1929 se Království Srbů, Chorvatů a Slovinců přejmenovalo na Království Jugoslávie. Dále se v textu používá název Jihoslávie, což byl soudobý výraz pro Jugoslávii.

zaútočí na Maďarsko, druhá zachová neutralitu. Dále pokud se dostane jedna ze smluvních stran do válečného konfliktu s nějakou zemí, tak se druhá smluvní strana bude snažit vynutit maďarskou neutralitu. Edvard Beneš tehdy prohlásil: „*Mezi námi ani Jihoslovanskem není ani jediné otázky, ve které bychom měli protichůdné zájmy.*“¹⁴⁰

O pět dní později už začala tajná jednání mezi ČSR a Rumunskem. Dohoda, která z jednání vzešla, rovněž obsahovala pasáž o vzájemné pomoci v případě napadení Maďarskem a navíc dosti neurčitý příslib pomoci ČSR v případě, že by Rumunsko napadl Sovětský svaz, který si dělal nároky na část rumunského území. Československo-rumunské závazky byly stvrzeny ve smlouvě z 23. dubna 1921. Pakt byl završen 17. června 1921 smlouvou Rumunsko-jugoslávskou. V Masarykově a Benešově pojetí měla být aliance stabilizačním a samozřejmě také pro-francouzským prvkem ve střední a jihovýchodní Evropě. Měla být garantem status quo a zajištěním Versailleského mírového systému. V neposlední řadě měla sloužit jako opora československé diplomacie v otázkách rozcházejících se s Francií.¹⁴¹

Při jednáních Beneše v Paříži v roce 1921 Francie naléhala, aby bylo Polsko přijato do Malé dohody. Sledovala tím vytvoření protibolševického bloku. Tomuto se Beneš jako vůdčí postava Malé dohody postavil, protože nepovažoval Polsko s jeho územními spory zejména na východě za bezpečného spojence. Navíc pokud by lidnaté Polsko vstoupilo do Malé dohody, oslabila by se pozice ČSR v této alianci. V neposlední řadě zde šlo také o to, kdo bude hlavním spojencem Francie ve střední Evropě.¹⁴²

Z jara roku 1921 se pokusil poslední Rakousko-Uherský císař Karel I. o restauraci svého rodu v Maďarsku. Tento pokus však selhal, protože nebyl dostatečně připraven. Jeho druhý pokus o nástup na maďarský trůn na podzim téhož roku byl již pro Československo a s ním i ostatní malodohodové státy nebezpečnější. Po příletu excísaře do Maďarska se k němu přidaly některé maďarské oddíly a s nimi pochodoval na Budapešť. Beneš burcoval

¹⁴⁰ KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: c. d., s. 33-34.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 33-34.

¹⁴² Tamtéž, s. 34-43.

malodohodové spojení k akci. Československá a jugoslávská armáda mobilizovala. Rumunsko oba státy podporovalo diplomaticky. Proti restauraci se postavilo i Polsko, Itálie, Francie a Anglie. Nakonec nebylo vojenského zásahu třeba, protože byl Karel zajat a následně byl v Maďarsku přijat zákon o zbavení nároku Habsburků na maďarský trůn. Pro Malou dohodu to kromě zažehnání nebezpečí znamenalo také prestižní vítězství. Byl to jeden z největších úspěchů československé meziválečné zahraniční politiky.¹⁴³

Ačkoliv měly malodohodové státy v mnoha věcech rozdílné zájmy, navenek se aliance tvářila jednotně. Stabilita a síla Malé dohody byla podpořena, když Francie uzavřela smlouvy o přátelství s Rumunskem (13. června 1926) a Jugoslávií (11. listopadu 1927). Tímto byl propojen československý spojenecký systém s Francií a Malou dohodou. Beneš věřil, že Malá dohoda je základem nového pořádku ve střední a jihovýchodní Evropě. Také zde byla naděje přičlenit do Malé dohody Rakousko, které udržovalo s ČSR dobré styky a jeho vztahy s Rumunskem a Jugoslávií se zlepšovaly.¹⁴⁴

Význam Malé dohody výrazně poškozoval vznik tzv. Paktu čtyř. Na návrh Itálie mělo dojít ke vzniku velmocenského direktoria VB, Francie, Itálie a Německa, které mělo řešit největší evropské problémy mimo rámec Společnosti národů. Malá Dohoda se postavila razantně proti návrhu. Edvard Beneš se k tomuto návrhu vyjádřil před poslaneckou sněmovnou 25. dubna 1933: *„cítíme se dosti silnými a víme naprosto určitě, že máme za sebou ohromnou většinu středních a malých států evropských, které by se stejně jako my podobnému direktoriu nepodřídily.“* I přes protesty Československa a mnohých dalších států byl Pakt čtyř podepsán 7. června 1933. Naštěstí měly mocnosti mezi sebou mnoho rozporů a nikdy de facto nevešel v platnost. Francie ho dokonce ani neratifikovala.¹⁴⁵

V reakci na Pakt čtyř byl v rámci Malé dohody podepsán 16. února 1933 Organizační pakt, který upevňoval a zkvalitňoval struktury spojenečství. Beneš

¹⁴³ Tamtéž, s. 43.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 60-61.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 68-70.

jeho nutnost zdůvodňoval chmurnými vyhlídkami ozbrojovacích jednání i pokusy jednotlivých mocností o výjimečné postavení v Evropě. Podle Organizačního paktu se měla Malá dohoda stát v podstatě jednotnou velmocí, bez které by se v centrální Evropě nemohlo nic stát. Bohužel poměry Jugoslávie vůči Malé dohodě se začaly rychle měnit po smrti jugoslávského krále Alexandra I., která se začala přiklánět k politice neutrality a sblížování s Německem a Itálií.¹⁴⁶ Prohrou československé diplomacie bylo podepsání tzv. Balkánské dohody, která oslabovala Malou dohodu, protože českoslovenští malodohodoví spojenci začali spolupracovat rovněž s Řeckem a Tureckem, což přispívalo k izolaci ČSR.¹⁴⁷

Malá dohoda byla jedinou zahraničně-politickou orientací, kterou Kramář Benešovi schvaloval. Do této proti-maďarské aliance vkládal velké naděje. Prohlašoval, že pokud budou všechny státy Malé dohody silné, není třeba se obávat maďarských revizionistických nároků. Bude podle něj nutné, aby státy Malé dohody dávaly Maďarsku jasně najevo, že jsou odhodláni hájit celistvost svého území. Kramář velmi oceňoval jednotu Malé dohody při řešení otázek týkajících se Maďarska. *„To, že Malá dohoda vystupovala nerozlučně jako jeden celek, to je, řekl bych – až se to skoro bojím říci – také jistým lékem proti přílišným fantasiím maďarských možností, které by mohly vésti k věcem velmi vážným.“*¹⁴⁸

Národní demokracie uznávala v rámci Malé dohody zvláště spojení s Jugoslávií. Kramář se také mnohokrát přimlouval za těsnější hospodářské styky mezi Jugoslávií a Československem. Byl také autorem návrhu koridoru spojujícího ČSR s Jugoslávií, který by vytvářel bariéru mezi Rakouskem a Maďarskem.¹⁴⁹ V programovém prohlášení z roku 1919 stálo: *„Náš poměr k Jugoslávii zůstane srdečný a upřímný. Káže tak ne pouze city, ale zájmy*

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 68-70.

¹⁴⁷ KLIMEK, A.: *Boj o hrad II.*, s. 381.

¹⁴⁸ LUSTIGOVÁ, M.: *Karel Kramář: První československý premiér*, s. 220.

¹⁴⁹ SLÁDEK, Zdeněk: *Malá dohoda 1919-1938*. Praha 2000, s. 16-17, 33, 88-89.

obou národů.¹⁵⁰ V Kramářových názorech se objevuje myšlenka, že spojení s Jugoslávií by měl být základ pro spojení všech Slovanů.¹⁵¹

Rumunsku Kramář vytýkal anexi Besarábie v roce 1918. Besarábie totiž byla do roku 1917 ruským územím a Rumuni využili zmatku při bolševické revoluci, aby toto území obsadili. Pro Kramáře to byl klín vsazený mezi Rusko a Rumunsko. Vzhledem k tomu, že Kramář chápal Rusko jako vedoucí stát Slovanstva, měla tato anexe působit negativně na vztah mezi Rumunskem a všemi slovanskými státy.¹⁵²

Malou dohodu sice Kramář schvaloval, avšak kritizoval Benešův názor, že je to nová velmoc. Kramář si uvědomoval, že zájmy států Malé dohody se v mnoha věcech rozcházejí a že tato aliance není tak pevná jak hlásal Hrad. Zdůrazňoval agrární charakter Rumunska i Jugoslávie, které byly protikladem k průmyslové velmoci, kterou byla ČSR.¹⁵³

¹⁵⁰ Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919. Praha 1919, s. 9.

¹⁵¹ KRAMÁŘ, Karel: *Pět přednášek o zahraniční politice*. Praha 1922, s. 97-98.

¹⁵² Tamtéž, s. 97.

¹⁵³ KRAMÁŘ, Karel: *Otázky zahraniční politiky a postavení R. Č. S. (27. května 1934)*. In: *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*. Praha 1939, s. 27-28.

Závěr

Cílem této práce byla především analýza vztahu Československé strany národně demokratické k zahraničně-politické orientaci Hradu v letech 1918-1934. Moje první pomocná výzkumná otázka, kterou jsem si na začátku práce položil, zněla: *Proč Národní demokracie nesouhlasila se zahraničně-politickým postojem Hradu vůči Rusku resp. Sovětskému svazu?* Rozpor mezi zahraniční politikou československého státu vedenou politickým uskupením Hrad a Československou národní demokracií byl z větší části způsoben právě rozdílnými názory na Rusko resp. SSSR. Obě uskupení sice k bolševismu v Rusku i obecně zaujaly negativní postoj, avšak Hrad svou politiku vůči této zemi pragmaticky přizpůsoboval mezinárodní situaci, kdežto Národní demokracie byla ve svých názorech na Rusko poměrně konzistentní. Alfou a omegou zahraničně-politické orientace Národní demokracie bylo nebolševické Rusko, tedy stát, který v letech 1918-1934 neexistoval. Tvůrce zahraniční politiky Národní demokracie Karel Kramář z neexistence tohoto státu obviňoval zejména západní mocnosti a Tomáše Garrigue Masaryka s Edvardem Benešem, hlavní představitele Hradu. Na Pařížské mírové konferenci západní mocnosti odmítly „velkou“ protibolševickou intervenci a Hrad svou politiku přizpůsobil tomuto rozhodnutí. Hrad navíc odmítl Kramářův plán, aby československé legie dále bojovaly v Rusku proti bolševikům a rozhodl se je z Ruska evakuovat. Na Pařížské mírové konferenci v podstatě padla celá národně-demokratická orientace na nebolševické Rusko, protože bolševický režim v Rusku byl v průběhu času stále silnější. Od Pařížské mírové konference se politika Národní demokracie omezovala převážně na kritiku stále vstřícnějšího postoje československého státu vůči Sovětskému svazu. Hradní zahraniční politika vůči SSSR se z velké části přizpůsobovala právě postojům západních mocností k tomuto státu. Kombinací několika faktorů, včetně ostře anti-sovětského postoje národně-demokratické strany, byl SSSR Československem uznán až v roce 1934, tedy ve stejném roce kdy strana formálně zaniká. Následně byla mezi Československem a SSSR podepsána spojenecká smlouva, která měla ČSR zaručit vojenskou pomoc v případě napadení Německem.

Druhá pomocná výzkumná otázka se vztahovala k Francii. *Proč Národní demokracie odmítala zahraničně-politickou orientaci Hradu na Francii?* Československo nemělo jinou možnost, než svůj zahraničně-politický kurz nasměrovat především na Francii. Francie byla jedinou mocností, která byla stejně jako ČSR existenčně závislá na neměnnosti Versailleského mírového systému. Hrad si tuto skutečnost uvědomoval, a proto se orientoval především na tuto zemi. Francie s Československem podepsala několik spojeneckých smluv, které zpečetily československou orientaci na tuto zemi. I když Francie po podepsání paktu z Locarno začala zanedbávat své ofenzivní vojenské síly, které by měly pomoci Československu v případě napadení Německem, stále byla jedinou mocností (do roku 1935), která byla ochotna Československu garantovat jeho mezinárodní postavení. Národní demokracie v čele s Karlem Kramářem považovala Francii za nespolehlivého spojence. Nedůvěřovali jí, protože jakožto hlavní československý spojenec nepodpořila Kramářovu iniciativu na „velkou“ protibolševickou intervenci. Paradoxem bylo, že právě Národní demokracie nejvíce kritizovala „jednostrannou“ zahraničně-politickou orientaci Hradu na Francii. Alternativou za Francii byla národním demokratům zahraničně-politická orientace na neexistující stát – „slovanské“ Rusko.

Třetí pomocnou výzkumnou otázkou mé práce je: *Jakou alternativu Národní demokracie nabízela místo Společnosti národů?* Společnost národů byla organizace, která měla v Evropě zajistit mír. Edvard Beneš se na vzniku a rozvoji této organizace významně podílel a upřímně věřil v její funkčnost. Ačkoliv se později tato funkčnost nepotvrdila, přece jenom to byla organizace existující. Karel Kramář tuto organizaci nikdy nebral vážně a upozorňoval, že osud národa není možné vkládat do rukou Společnosti národů. Jedinou zárukou bezpečnosti byla podle něj vlastní síla státu, především ta vojenská. Jako alternativu ke Společnosti národů nabízel neexistující utopii souručenství slovanských států či Spojených států slovanských pod záštitou nebolševického Ruska. Zde už se projevuje dvojnásobná naivita Kramáře, když chce neexistující utopii garantovat neexistujícím státem. Dalším problémem této potencionální instituce byl také fakt, že ostatní slovanské národy nesdílely jeho

sny o slovanském sjednocení a neměly ani stejného nepřítele jako ČSR, vůči kterému by se mohly společně vymezovat.

Čtvrtá pomocná výzkumná otázka zní: *Jaký vztah měla Národní demokracie k zahraničně-politické orientaci Hradu na Malou dohodu?* Spolupráce zemí Malé dohody začala již společným postupem na Pařížské mírové konferenci, aby státy mohly lépe prosazovat své zájmy. Největším společným zájmem členů této aliance bylo zabránit Maďarsku v jeho revizionistické politice a zároveň zamezit restauraci Habsburků. Hrad vytvořením tohoto spojení výrazně přispěl k mezinárodní stabilizaci československého státu. V průběhu dvacátých a počátku třicátých let aliance výrazně sílila, což bylo mimo jiné způsobeno také propojením malodohodového spojeneckého systému s Francií. Beneš věřil v sílu Malé dohody a dokonce ji považoval za základ nového pořádku ve střední a jihovýchodní Evropě. Oslabení Malé dohody přinesla až tzv. Balkánská smlouva a nový zahraničně-politický kurz Jugoslávie v polovině třicátých let. Malá dohoda byla jedinou složkou z komplexu hradní zahraničně-politické orientace, kterou Národní demokracie podporovala. Oceňovala jednotný postup této aliance především v otázkách týkajících se Maďarska. V rámci spojení Malé dohody si národní demokraté vážili především Jugoslávie. Tato země totiž zapadala do jejich zahraničně-politické koncepce slovanské vzájemnosti. Právě toto spojení se totiž mělo stát základem pro budoucí slovanské sjednocení. Naopak Rumunsku byla z Kramářovy strany vytýkána anexe Besarábie, na konci první světové války, protože obsadila území dříve patřící nebolševickému Rusku. Kramář sice toto spojení schvaloval, ale také si uvědomoval, že Malá dohoda není zdaleka tak silná a jednotná jak tvrdil Hrad. Malou dohodu na rozdíl od Hradu nepovažoval za novou velmoc a opět zdůrazňoval nutnost obrození „slovanského“ Ruska, bez něhož je československý národ ztracen. Ovšem návod na to, jak má být takové Rusko obrozeno již neposkytl.

Má hlavní výzkumná otázka zní: *Proč se zahraničně-politická orientace Národní demokracie nemohla v praxi stát alternativou k zahraničně-politické orientaci Hradu?* Největším problémem zahraničně-politické koncepce národně demokratické strany v letech 1918-1934 byla její orientace na

neexistující „svobodný“, „demokratický“, „slovanský“ a nebolševický ruský stát. Předseda strany Karel Kramář byl v tomto směru naivní idealista, který věřil v ruské „obrození“ i v době, kdy už všem ostatním bylo jasné, že bolševici mají Rusko pevně pod svou vládou. Jeho politická koncepce padla v podstatě na Pařížské mírové konferenci, kde se rozhodlo o neuskutečnění „velké“ protibolševické intervence, která měla podpořit „bílé“ protibolševické hnutí v Rusku a které bylo následně poraženo. S neexistencí nebolševického Ruska souvisela také druhá idealistická myšlenka Národní demokracie – myšlenka slovanské vzájemnosti, spojení Slovanstva či Spojených států slovanských. Garantem takového svazku států či „organizace“ mělo být právě nebolševické Rusko, které jak jsem již zmínil, neexistovalo. Navíc ostatní slovanské státy nesdílely Kramářův názor na slovanské sjednocení. Jediným spojenectvím, které Kramář z hradní zahraničně-politické orientace schvaloval, byla Malá dohoda a to především kvůli Československo-jugoslávskému spojenectví, které zapadalo do jeho představy slovanské vzájemnosti. Naproti tomu Hrad se snažil zahraniční politiku ČSR přizpůsobovat aktuální mezinárodní situaci a snažil se dělat takovou politiku, která by byla prospěšná Československému státu. Hrad se snažil především o mezinárodní zabezpečení Československé republiky. Zahraničně-politická orientace Hradu nebyla jednostranná. Hradní představitelé se snažili diverzifikovat svou orientaci na přinejmenším čtyři hlavní subjekty – Francii, Malou dohodu, Společnost národů a později SSSR. Národní demokracie soustřeďovala téměř všechnu svou pozornost na neexistující „slovanské“ Rusko, které bylo alfou a omegou její zahraničně-politické orientace. Z předchozího vyplývá, že se v praxi zahraničně-politická orientace Národní demokracie nemohla stát alternativou k hradní zahraničně-politické orientaci, neboť byla velmi naivní, neucelená a do jisté míry nesmyslná a neuskutečnitelná.

O problematice vztahu mezi Národní demokracií a Hradem toho bylo v literatuře napsáno poměrně mnoho. Určitý prostor pro další výzkum vidím zejména v důkladné analýze zahraničně-politických postojů jednotlivých stranických proudů a frakcí v Československé straně národně demokratické, která byla vzhledem ke svému elitářskému a pravicovému charakteru velmi rozdrobená.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

BÍLEK, Jan (Ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2005.

BIDLO, Jaroslav: *Co jest to slovanská politika?* In: PEROUTKA, Ferdinand (Ed.): *Přítomnost, ročník 1*. Praha 1924, s. 6-7.

Dopis Karla Kramáře T. G. Masarykovi, 25. února 1919. In: BÍLEK, Jan (Ed.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2005, s. 326-328.

DYK, Viktor: *Ad usum pana prezidenta republiky*. Praha, Zemědělské knihkupectví A. Neubert 1929.

KRAMÁŘ, Karel: *Na obranu slovanské politiky*. Praha, Pražské akciové tiskárny 1926.

KRAMÁŘ, Karel: *Pět přednášek o zahraniční politice*. Praha, Pražské akciové tiskárny 1922.

KRAMÁŘ, Karel: *Ruská krise*. Praha, Pražské akciové tiskárny 1921.

KRAMÁŘ, Karel: *Otázky zahraniční politiky a postavení R. Č. S. (27. května 1934)*. In: *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*. Praha, A. Pokorný 1939, s. 25-29.

MASARYK, Tomáš Garrigue: *Ještě ke sjezdu národní demokracie*. In: FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (Edd.): *T. G. Masaryk, Cesta demokracie II., projevy – články – rozhovory 1921-1923*. Praha, Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav – Archiv AV ČR 2007, s. 270.

MASARYK, Tomáš Garrigue: *Sovětské Rusko a my*. In: FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (Edd.): *T. G. Masaryk, Cesta demokracie I., projevy – články – rozhovory 1918-1920*. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2003, s. 334.

OLIVOVÁ, Věra: *Edvard Beneš*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 28. května 2004,
http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/edvard_benes_120_let_od_narozeni.html
(10. 3. 2012)

PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu I-II. (1918-1919)*. Praha, Academia 2003.

PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu III-IV. (1920-1922)*. Praha, Academia 2003.

PROCHÁZKA, Rudolf: *Jak jsme uznali sovětské Rusko*. In: PEROUTKA, Ferdinand (Ed.): *Přítomnost, ročník 11*. Praha 1934, s. 385-386.

Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919. Praha, Pražské akciové tiskárny 1919.

Projev Karla Kramáře z roku 1930. (Zvukový záznam). Zwittau,
<http://www.zwittau.cz/AUDIO/audio.htm> (29. 3. 2012)

RAŠÍN, Ladislav: *Paměti Dr. Aloise Rašína.* Brno, Bonus 1994.

Řeči a projevy předsedy první vlády československé dr. Karla Kramáře. Praha 1935.

Výsledky voleb v Československu. Český statistický úřad,
[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf) (24. 2. 2012)

Literatura

BROKLOVÁ, Eva: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938.* Praha, Sociologické nakladatelství 1992.

BROKLOVÁ, Eva – PEHR, Michal – TOMEŠ, Josef: *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky.* Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2008.

CABADA, Ladislav: *Český stranický systém 1890-1939.* Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni 2000.

ČAPKA, František: *Politické strany První republiky.* Brno, CERM 1998.

ČECHUROVÁ, Jana: *Česká politická pravice.* Praha, Lidové noviny 1999.

DEJMEK, Jindřich: *Kramářovi názory na zahraniční politiku.* In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození.* Praha, CEP 2011, s. 55-72.

DREXLER, Otto: *Počátky československé zahraniční politiky.* Britské listy, 21. listopadu 2006, <http://blisty.cz/art/31348.html> (20. 3. 2012)

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929).* Praha, Libri 2003.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý: Československo a České země v krizi a v ohrožení. (1930-1935).* Praha, Libri 2002.

KLIMEK, Antonín: *Boj o hrad I.: Hrad a pětka 1918-1926.* Praha, Panevropa 1996.

KLIMEK, Antonín: *Boj o hrad II.: Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví.* Praha, Panevropa 1998.

KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard: *Československá zahraniční politika 1918-1938.* Praha, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1995.

- LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář – osobnost a politik*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha, CEP 2011, s. 33-47.
- LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář: První československý premiér*. Praha, Vyšehrad 2007.
- MRKLAS, Ladislav: *Karel Kramář a národní demokracie*. In: LOUŽEK, Marek (Ed.): *Karel Kramář 150 let od narození*. Praha, CEP 2011, s. 97-116.
- PECHÁČEK, Jaroslav: *Masaryk – Beneš – Hrad*. Mnichov, České slovo 1984.
- PEHR, Michal: *K politickému programu Kramářových národních demokratů*. In: BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (edd.): *Karel Kramář (1860-1937) Život a dílo*. Praha 2009, s. 519-530.
- PEHR, Michal: *Postavení československých prezidentů v ústavním systému a role hradu jako jednoho z mocensko-politických center československého politického vývoje*. In: DOUBEK, Vratislav a kol.: *Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918-1948*. Praha, Mladá fronta 2008, s. 89-106.
- SLÁDEK, Zdeněk: *Československá národní demokracie*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I. díl: Období 1861-1938*. Brno, Doplněk 2005, s. 594-616.
- SLÁDEK, Zdeněk: *Malá dohoda 1919-1938*. Praha, Karolinum 2000.
- SLÁDEK, Zdeněk: *Karel Kramář – život a dílo*. In: BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov – SLÁDEK, Zdeněk (Edd.): *Karel Kramář - Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha 2003, s. 7-8.
- SLÁDEK, Zdeněk: *Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory*. In: BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov – SLÁDEK, Zdeněk (Edd.): *Karel Kramář - Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha 2003, s. 55-73.

Abstrakt

Vztah Československé strany národně demokratické k zahraničně-politické orientaci Hradu

Tato práce si klade za cíl analyzovat vztah, který měla Československá strana národně demokratická k zahraničně-politické orientaci politického uskupení Hrad v letech 1918-1934. Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole autor předkládá stručnou historii politického uskupení Hrad a snaží se tento fenomén komplexněji charakterizovat. Druhá kapitola popisuje historii Československé strany národně demokratické a snaží se čtenáři poskytnout komplexní profil strany. Poslední kapitola je rozdělena podle hlavních subjektů zájmu hradní zahraničně-politické orientace na Rusko resp. SSSR, Francii, Společnost národů a Malou dohodu a analyzuje postoj, který k těmto jednotlivým částem z komplexu hradní zahraničně-politické orientace zaujala Československá národní demokracie. Vzhledem k historizující povaze tématu byla práce napsána jako ateoretická případová studie. Hlavní výzkumná otázka práce zní: *Proč se zahraničně-politická orientace Národní demokracie nemohla v praxi stát alternativou k zahraničně-politické orientaci Hradu?*

Autor v závěru práce odpovídá na hlavní výzkumnou otázku, kterou si položil a zjišťuje, že zahraničně-politická orientace národně demokratické strany se v praxi nemohla stát alternativou k zahraničně-politické orientaci Hradu, protože národní demokraté svoji zahraničně-politickou koncepci založili na nebolševickém Rusku, které v letech 1918-1934 neexistovalo. Naopak Hrad se snažil diverzifikovat svou orientaci na přinejmenším čtyři hlavní subjekty – Francii, Malou dohodu, Společnost národů a později SSSR.

Abstract

Relationship of the Czechoslovak National Democratic Party on foreign-policy orientation of the Castle

This work aims to analyze the relationship that had the Czechoslovak National Democratic Party on foreign policy orientation of political group Castle in the years 1918-1934. The work is divided into three main chapters. In the first chapter the author presents a brief history of political group castle and try to characterize this phenomenon comprehensively. The second chapter describes the history of the Czechoslovak National Democratic Party and strives to provide the reader a comprehensive profile of the party. The last chapter is divided by the interests of the main subject of the castle's foreign policy orientation on Russia respectively USSR, France, the League of Nations and the Little Entente and analyzes the attitude that these individual parts of the castle complex foreign-policy orientation adopted a Czechoslovak national democracy. Given the historical nature of the topic work was written as ateoretic case study. The main research question of this study is: Why do foreign policy orientation national democracy could not become a practical alternative to the foreign policy orientation of the Castle?

Author in the end of the work answers the main research question which he asked and found out that the foreign policy orientation of the National Democratic Party could not become a practical alternative to the foreign policy orientation of the Castle, because the National Democrats foreign policy founded on the concept non-existent non- Bolshevik Russia in the years 1918-1934. Conversely Castle tried to diversify its orientation on at least four major subjects - France, the Little Entente, League of Nations and later the USSR.